

Приредили: Ролф Голоб, Петер Крапф, Вилтруд Вајдингер

Преводса енглеског: Гордана Томић

Адаптација према измењеном и допуњеном издању на немачком језику: Ангелина Чанковић Поповић

Стручна редактура: Снежана Вуковић

Уредник публикације на српском језику: Светлана Лазић

Истраживање дечијих права

Девет малих пројеката за основни ниво образовања

Истраживање дечијих права

Наставне јединице за све разреде основне школе

Аутори: Ролф Голоб и Петер Крапф

Уредници:

Ролф Голоб и Вилтруд Вајдингер (*Центар за међународне пројекте у образовању, Цирих, Швајцарска*);

Петер Крапф (*Државни семинар за дидактику и образовање наставника, Вајнгартен, Немачка*)

Илустровао Емир Харачић – у енглеском издању

Илустровао Пети Вискеман – у немачком издању

Приручник V

из едиције *Приручници за ЕДЦ/ХРЕ I-VI*

**Образовање за демократско грађанство и људска права
у школској пракси**

Наставне јединице, концепти, методе и модели

Издавачка делатност Савета Европе

Ставови изнети у овом делу одговорност су аутора и не одражавају нужно званичну политику Савета Европе.

Сва права се задржавају. Ниједан део ове публикације не сме се превести, репродуковати нити преносити у било ком облику или на било који начин, електронски (ЦД-РОМ, интернет, итд.) или механички, укључујући фотокопирање, снимање, складиштење или преузимање путем система за претраживање информација, без претходног писменог одобрења Сектора за јавно информисање и публикације Управе за комуникације (F-67075 Strasbourg Cedex или Publishing © coe.int).

International projects in Education
www.phzh.ch/ipe

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

**Swiss Agency for Development and
Cooperation SDC**

Ликовно-графичко решење: Ogham/Mourreau

Насловна страна: Graphic Design Design Unit, Савет Европе

Превод са енглеског: Гордана Томић

Адаптација према измењеном и допуњеном издању на немачком језику: Ангелина
Чанковић Поповић

Стручна редактура: Снежана Вуковић

Уредник публикације на српском језику: Светлана Лазић

Council of Europe Publishing
F-67075 Strasbourg Cedex
<http://book.coe.int>

На свесрдној подршци у раду на српском издању овог приручника захваљујемо се:

Бранислави Сабо, Бранки Бубањ, Вањи Божић, Вери Јуришић, Веселој Мачкић, Гордани Дамјанац, Гордани Тодоровић, Гордани Томић, Данијели Кондић Лакић, Драгани Марић, Драгици Миражић Немац, Душанки Симић, Душици Крстић, Ђенани Мајсторовић, Еви Ковач, Елени Верзоти Јуришић, Ержебет Роквић, Жани Дамњановић, Золтану Арђелану, Зори Рабацијевској, Зорици Кокаи, Зорици Суботин Јовановић, Ивани Дракулић, Изабели Халас, Јовани Ивановић, Јелени Пеурачи, Јелени Тодоровић, Јелени Зељковић, Јелици Маринков, Јовани Комарица, Јованки Улић, Катици Арсенијевић, Ксенији Јаковљевић, Лидији Николић, Лидији Огњановић, Лидији Џодан, Лидији Хлапец, Маји Бандин Гарциа, Маји Вујин, Марини Кнежевић, Мелини Трповској, Мирели Вученов, Мирјани Галић, Наталији Шарко Голубовић, Наташи Пантић, Недељку Ђорђићу, Петри Глигоријевић, Снежани Богдановић, Софији Крајновић, Соњи Бандин, Стевану Дивјаковићу, Светлани Џомбети, Светлани Лазић, Светлани Стојшин, Тијани Нинков Веселиновић, Тањи Гагић, Татјани Љубинковић и Татјани Сурдучки.

Напомена уз едицију *Приручници за ЕДЦ/ХРЕ I-VI* на српском језику:

Сарадници и преводиоци ангажовани на изради српске језичке верзије едиције *Приручници за ЕДЦ/ХРЕ I-VI* подржавају родно осетљив језички израз. У преводу ове књиге, међутим, користи се мушки род именица (наставник, ученик, сарадник, стручњак, директор и сл.) да означи особе оба пола, имајући у виду како праксу актуелног законодавства Републике Србије тако и граматичке особине српског језика које подразумевају родну диференцијацију не само именица, него и других врста речи које с њима стоје у конгруенцији (глаголи у конјугацији, присвојне и показне заменице, изванредан број придева, неке бројеве итд.).

Предговор

Ратификацијом Конвенције о правима детета Уједињених нација, Швајцарска се обавезала да ће све људе у Швајцарској упознати са дејим правима. То се односи како на одрасле, тако и на децу и младе. Наставни примери у овој књизи показују на који начин се ученици од 1. до 9. разреда могу упознати са сопственим правима, откривајући их и живећи с њима у складу. За поменуте разреде је израђен наставни програм (од око четири часа наставе у сваком) који показује како деца и млади могу истраживати дејја права и тим путем их научити.

Ово штиво се, дакле, не бави кршењем права деце, већ проактивно тематизује ова права у школској настави. Нови закон о државним школама Циришког кантона је добар пример успешног уграђивања дејих права у законске оквире. У члану 50, захтева се учешће саме деце. Притом се закон о државним школама ослања на члан 12 Конвенције УН о правима детета, према којем деца и млади имају право да буду саслушани у свим питањима које се тичу услова њиховог живота. На овај начин је постављена правна основа за оно што су добри педагози одувек чинили – наиме, озбиљно узимали у обзир мишљење деце и младих.

Овај приручник се, у сличном облику, користи у различитим земљама које су чланице Савета Европе¹. Аутори су приручник писали непосредно за Савет Европе (на енглеском језику). Бројни његови елементи могу се у сличној форми наћи у разним публикацијама. Али први пут се дејја права артикулишу као курикулум/ наставни план и програм, онако како их истражују ученици: корак по корак. У првом плану није питање "Када си учио о дејим правима?", него "Како си и на ком степену школовања напредовао у истраживању?".

Свака држава-чланица самостално одлучује о преводу књиге на језик(е) дотичне земље. Издање за Републику Србију преведено је с енглеског, а затим је – с обзиром да су аутори у међувремену приредили измењено и допуњено издање на немачком језику – адаптирано према овој осавременејој и унапређеној верзији. Издање на српском језику реализовано је у тесној сарадњи са Центром за међународне пројекте у образовању Високе педагошке школе у Цириху.

Изрази захвалности

Прво издање овог приручника је настало на иницијативу Педагошког института у Бањалуци, Босна и Херцеговина. Један тим наставника тестирао је пробну верзију у својим разредима широм Републике Српске у Босни и Херцеговини. Пробна верзија је, затим, разматрана и унапређена кроз низ семинара. Стога, пре свега, желимо се захвалити госп. Здравку Шункићу, а затим заменику руководиоца Педагошког института у Бањалуци. Без његове иницијативе и упорности, пројекат који је резултирао овим приручником никада се не би догодио. Затим се захваљујемо тиму наставника у Републици Српској, чија су преданост и ентузијазам увелико осигурали да ова књига испуни све потребе наставника у разреду; то су:

гђа Илијана Видаковић, гђа Даница Крунић, гђа Љиљана Мајсторовић, гђа Мира Курузовић, г. Зоран Благојевић, г. Љубомир Умичевић, гђа Сандра Новаковић, гђа Зора Доган, г. Братислав Дангубић, г. Драган Поповић, гђа Дубравка Баџац, г. Милан Микелић, гђа Јасна Зарић, гђа Марица Мичић, г. Драгослав Михајловић, гђа Миладинка Мусић, г. Милорад Стевовић, гђа Вукола Секуловић, гђа Јелена Ћићковић, гђа Зара Луњић, гђа Маја Митрашевић, гђа Весна Роквић.

¹ Тренутно доступни преводи могу се погледати на сајту: www.coe.int/edc

Ова едиција приручника за образовање за демократско грађанство резултат је десетогодишњег усавршавања наставника у Југоисточној Европи у пројектима које је организовао Савет Европе. Стога захваљујемо нашим партнерима у Савету Европе који су подстицали израду ових приручника: гђи Оулеф Оулафсдоутир (Ölöf Olafsdottir) г. Кристоферу Рејнолдсу (Christopher Reynolds) и г. Емиру Аџовићу.

Цирих и Вајнгартен, август 2010.

Ролф Голоб и Петер Крапф

Садржај

Предговор.....	7
Садржај.....	9
УВОД.....	10
ПРВИ ДЕО: Основе планирања	12
1. наставна целина (ППП и/или I разред ОШ) Имам име – имамо школу.....	13
2. наставна целина (I и/или II разред ОШ): Имена су више од слова!.....	17
3. наставна целина (II и/или III разред ОШ) Ми смо чаробњаци!	23
4. наставна целина (III и/или IV разред ОШ) Наша права – наше благо	29
5. наставна целина (IV и/или V разред ОШ) Доносимо правила за наш разред	33
6. наставна целина (V и/или VI разред ОШ) Дечија права: уметничко дело!	40
7. наставна целина (VI и/или VII разред ОШ) Да ли је оно што желим уједно оно што ми треба?.....	44
8. наставна целина (VII и/или VIII разред ОШ) Правим свој постер!.....	49
9. наставна целина (VIII и/или IX разред ОШ) Зашто морамо поштовати правила? ...	54
ДРУГИ ДЕО: Пропратне информације	62
1. Најчешћа питања о Конвенцији УН о правима детета	63
2. Дечја права – део процеса људских права	64
3. Како су настала дечја права.....	66
4. Дечја права – искуство, упознавање, примена.....	67
5. Дидактичко полазиште: (индуктивно) учење помоћу примера	69
6. Учење решавањем задатака – наставник прати рад ученика.....	70
7. Поучавање о дечјим правима: кључна питања за избор наставних метода.....	71
8. „Дакле, то значи да имам право на одмор, зар не?“ - Прича из учионице.....	73
ТРЕЋИ ДЕО: Правни документи и наставни материјали	77
1. Конвенција о правима детета за ученике	78
2. Дечја права разврстана према четири димензије.....	84
3. Конвенција УН о правима детета (од 20. новембра 1989).....	86
4. Како илустровати дечја права (картице о дечјим правима)	102

УВОД

Увод: Шта ћете наћи у понуђених 9 наставних целина (од предшколског нивоа до завршног разреда основне школе)

Истраживање дечјих права подразумева да оно почиње у предшколском васпитању и образовању и траје до краја основне школе, постепено добијајући на сложености. Како то може изгледати у пракси, предмет је овог приручника за наставнике.

Девет наставних јединица – то су, у ствари, предлошци за реализацију наставе о дечјим правима почев од предшколског узраста деце до завршног разреда основне школе. Овај приручник обухвата следеће елементе:

- Мали информативни увод у појмовни оквир, те поступак учења уз помоћ примера.
- Девет конкретних наставних пројеката (називамо их "наставне целине"), сваки дат у четири фазе наставе (фазе се већином уклапају у оквир једног часа), а за сваки разред предвиђен је један пројекат.
- План часова са пропратним упутствима за реализацију.
- Принцип решавања задатака: свака наставна целина има за циљ конкретан "производ", тј. видљив резултат рада.
- Амбијент за отворено и кооперативно учење, што се поклапа са централним начелима образовања за демократију (ЕДЦ).
- Додатак/прилог књизи који садржи наставни материјал (укључујући и Конвенцију УН о правима детета), као и пропратне/допунске информације о дечјим правима.

Материјали из овог приручника су припремљени за издање на немачком језику, ангажовањем школе у општини Хомбрехтикон (Циришки кантон, Швајцарска). Наставници Леа Гут и Фреди Зутер, као и директор Матијас Борер, вољни да овај приручник примене, проучили су га пажљиво и дали ауторима корисне повратне информације и сугестије. На основу њихових критичких запажања, приручник је пречишћен и дорађен, а пропратне и допунске

информације су дате у новом редоследу.

Такође, ове наставне целине су у Хомбрехтикону пажљиво ишчитане и тестиране. Ученици ове школе су откривали поједина дечја права и правила своје "ковчежиће с благом". Показало се да метод решавања задатака пружа адекватно време и простор да се деца приближе кључна питања дечјих права. Леа Гут се, са своје стране, упустила у рад на 9.

наставној целини ("Зашто морамо поштовати правила"), аналитички одабравши тему, те показала да је могуће кроз методички врло захтеван поступак истражити дечја права у вишим разредима.

Као ослонац наставнику, свака од девет наставних целина – уз одељак о васпитно-образовним циљевима – доноси и шему за подстицање ученика и одговарајућа питања која им се постављају. Ова шема помаже наставнику да предвиди ученичке одговоре и да стално има у виду циљеве рада у дотичној целини. Шема истиче разлику између три димензије – упознавања, искуства и примене (о, кроз, за) дечјих права. То значи да овај приручник за наставнике узима у обзир сва три аспекта учења: когнитивне елементе специфичног знања, истраживање путем искуства и способност/вештину за деловање у стварном животу појединца.

Други део и Трећи део књиге доносе сет пропратних и допунских информација и материјала који спадају у потребну приручну литературу за наставнике и

ученике. То поједностављује и употпуњује сам наставни процес, скраћујући додатно истраживање. Концизни текстови такође пружају информације за краће реферате/излагања – како наставника, тако и ученика. Илустрована права на крају књиге могу се уградити у поједине наставне целине, али и отварају додатне могућности за наставу, доприносећи упамтљивости и "мапирању" градива, те подстичући на примену наученог. Повратне информације добијене од наставника из више земаља показале су да је – поред истраживачког приступа – пожељно и учење кроз вежбу и практичну примену знања. Изнад свега, међутим, стоји процес постепеног разумевања, корак по корак, као и непрестано формулисање релевантних питања.

ПРВИ ДЕО: Основе планирања

Девет наставних пројеката на тему дечјих права за девет нивоа школовања – од припремног предшколског програма (ППП) до 8. разреда основне школе (ОШ)

ППП и/или 1. Разред ОШ - 1. наставна целина
Имам име – имамо школу

1. и/или 2. разред ОШ - 2. наставна целина
Имена су више од слова!

2. и/или 3. разред ОШ - 3. наставна целина
Ми смо чаробњаци!

3. и/или 4. разред ОШ - 4. наставна целина
Наша права – наше благо

4. и/или 5. разред ОШ - 5. наставна целина
Доносимо правила за наш разред

5. и/или 6. разред ОШ - 6. наставна целина
Дечја права – уметничко дело!

6. и/или 7. разред ОШ - 7. наставна целина
Да ли је оно што желим уједно оно што ми треба?

7. и/или 8. разред ОШ - 8. наставна целина
Дечја права – темељито истражена!

8. и/или 9. разред ОШ - 9. наставна целина
Зашто морамо поштовати правила?

1. наставна целина (ППП и/или I разред ОШ) Имам име – имамо школу

А. План часова

	Кључна питања/теме лекције	Кључни задатак	Наставни материјал
1. час	Деца уче имена својих другара у одељењу.	Деца представљају другу децу према њиховим именима.	Папир у боји
2. и 3. час	Колико су различита деца у нашем разреду?	Свако дете прави цвет са својом сликом у средини. Од ових цветова прави се букет.	Папир у боји, слика сваког детета и лист великог папира.
4. час	Шта знамо једни о другима?	Размена мишљења – одељенски разговор	Завршени постер

Б. Васпитно-образовни циљеви

Деца постају свесна великог броја различитих имена у свом разреду. Схватају да је свако од њих добило име по ком се разликује од других; постају свесни да им име не може бити одузето и да им неотуђиво припада.

Деца схватају да многа различита имена представљају различите личности, а сви заједно, попут богатог шареног букета цвећа, чине један разред. Као варијације могу се користити кишне капи или вагони воза, музичке ноте, делови слагалице, итд. Оно што увек мора да буде јасно: ми смо више него само многи од истих. Постајемо један букет, један облак или језеро, воз, мелодија, слагалица и тако даље.

Деца схватају да разред представља заједницу за учење.

Деца постају свесна и схватају да школа треба да их подржи – сад и убудуће, појединачно и заједно са другима – у бољем учењу и у развијању знања и способности.

Сазнају да школа није само обавеза, већ да је створена због тога што деца имају право да иду у школу и да се образују (а за то је потребна одређена институција – школа), те да родитељи, наставници и држава морају да обезбеде то право.

В. Кључна питања за размишљање у првој наставној целини		
О (упознавање)	Кроз (искуство)	За (примена)
<i>Наставник</i>		
Колико деца знају о дечијим правима?	На који се начин начела дечијих права схватају у разреду и школској заједници?	Учити како предузимати акције изван школе: шта су ученици научили за свој будући живот?
Чланови 7, 28. (в. Конвенцију о правима детета у прилогу)	Школа је део нашег живота; разред је по себи микро-заједница. Символ за то је букет цвећа. Лево поменути чланови обрађују се у учионици кроз ову наставну јединицу.	Деца учествују у доношењу одлуке о томе где ће се поставити постер на коме се налази букет цвећа.
<i>Ученици</i>		
Шта смо научили о дечијим правима?	Како смо искусили дечија права у разреду?	Коју врсту акције сам ја у стању да предузмем?
Ми имамо посебна права као дете да: Имамо име које нам нико не може одузети (Члан 7.). Ми имамо право да идемо у школу да учимо да читамо и пишемо. Без школе нико не би могао да нађе посао као одрасла особа.	Свако од нас је неко јединствен. Свако је дете добро дошло у разред. Била би штета и губитак кад би неко од нас изостао из разреда. Сви имамо једнака права.	Сада знам да се осећам боље као члан разреда који је добра група. Покушаћу да помогнем другој деци у разреду тако да се и они осећају добро као и ја.

Г. Ток часова

1. час

- Деца седе у круг. У средини круга, на поду, сложена су срца различитих боја. На сваком срцу се налази име једног детета и закачен канап. У средини круга се налази једно срце за наставника са именом (шема).
- Наставник охрабрује децу да се укључе у разговор.
 - Знамо ли сва имена? Како се ко зове?
 - Свако дете узима једно срце са именом другог детета. Шта ми се код овог детета свиђа? Шта сам с њом или с њим већ радио? Зашто би ми недостајали када не би били присутни?
 - Остала питања која се могу поставити: Шта би могла друга особа рећи о том детету, на пример наставник, мушки или женски члан породице, само дете, пријатељ, неко други у учионици, школи или заједници?
 Свако дете говори нешто о другом детету и предаје му срце са својим именом.
- Свако дете има своје срце и носи га у току часа. То се ради и на осталим часовима све док се деца добро не упознају.
- На крају разговора, наставник пита, "Зашто сам употребио више боја уместо само једне?"
- Наставник тражи од деце да му за следећи час донесу своје фотографије. (Алтернативно, наставник може да фотографише децу дигиталним апаратом и одштампа слике за следећи час.)

2. и 3. час

На почетку, наставник објашњава:

Свако дете на овом свету је другачије. Свако дете је јединствено по свом карактеру, посебним особинама, имену и боји!

Постоје дечија права. Деца имају различита права која важе у целом свету, на пример:

- право на име (Члан 7 – евентуално представити на једноставн начин);
- право на школско образовање (Члан 28 – исто).

Само некога ко има име други могу дозивати. Стога је важно знати ова имена!

Разговор о изнесеном, дечја питања и мишљења. Закључак:

Сви ми, са свим нашим различитим квалитетима и типовима карактера, свим нашим бојама, чинимо овај разред. Зато идемо даље!

Направићемо слику нашег разреда – она није направљена од срца, већ од цвећа. Ваза представља школу, школску зграду или нашу учионицу. А сви ми смо цвеће.

Без нас не би постојала школа, школа би била тек једна празна ваза.

Наставник објашњава фазе ове активности:

- Деца праве своје цветове.
- Боје латице и лепе своју фотографију у средину.
- Цвеће се ставља заједно тако да се формира букет.
- Букет се лепи на постер.
- На овај начин, правимо слику нашег шароликог разреда.

Деца још једанпут разматрају и покушавају да протумаче слику. Наставник прикупља различита мишљења и идеје. Деца слободно могу развијати своје идеје, можда се притом осврћући на следећа питања:

- Шта представља цвеће?
- Шта представља ваза?
- Зашто је важно имати име?

Зависно од времена и расположивог материјала, ова активност се може прилагодити на различите начине, на пример:

- Ученици могу сами да нацртају, изрежу и украсе цвеће или да им се дају изрезани цветови како би их украсили.
- Наставник је припремио центар цвета а ученици праве латице (или деца сама састављају цвет).
- Фотографије су изрезане како би стале у средину цвета.

Деца која су брзо завршила свој рад цртају још малих цветова без фотографија.

На крају, на зид учионице се поставља постер са "разредним букетом", а на вазу се поставља кратка верзија дечијих права о којима слика говори (Чланови 7 и 28).

Наставник или деца креирају постер од свих слика које су деца направила.

4. час

Амбијент:

- Постер је постављен на таблу или зид.
- Ученици седе у великом полукругу; у већем разреду можда ће бити потребна два полукруга. Сви ученици треба да имају добар поглед на постер.

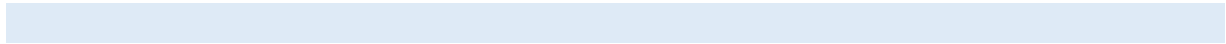
Ученици размишљају о следећим питањима (разговор уз подстицај наставника):

- Шта је то у чему сам уживао у овој активности?
- Шта сам научио?
- Колико сам сазнао о другој деци?

- Шта сам ново сазнао о наставнику?

На крају, наставник пружа ученицима неке информације о правима детета. Посебно се позива на два права која су приказана на вази. Наставник упознаје децу са Међународним даном права детета (20. новембар).

Наставник разговара са разредом хоће ли постер бити изложен у школском ходнику или у главном холу. Разред износи разлоге за и против. Где би постер требало окачити како би га сви посетиоци могли видети? Шта радимо када нови ученик дође у наш разред?

2. наставна целина (I и/или II разред ОШ): Имена су више од слова!

А. План часова

	Кључна питања/Теме лекције	Кључни задаци	Наставни материјали
1. час	Сва наша имена!	Деца сазнају нешто више о именима друге деце	Листови папира А4.
2. час	Како сам добио име!	Разред размишља о разлозима за давање имена деци.	Листићи са кључним реченицама; комплет наставних листова.
3. и 4. час	Сва деца имају причу да испричају!	Ученици дају једни другима информације о својим животима. Цртају себе у природној величини.	Информације о породицама деце (домаћи задатак); један велики лист папира за свако дете; маркери и бојице

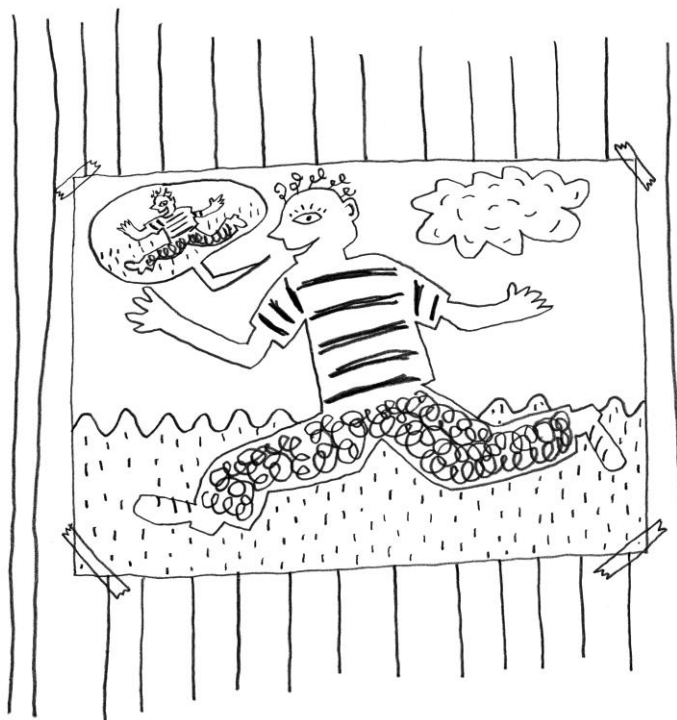
Б. Васпитно-образовни циљеви

Члан 7 Конвенције о дечијим правима штити дечије право да има име. Њено име, његово име. Презиме означава припадност детета најужој групи која га окружује - породици. Комбинација ово двоје, а пре свега име чини дете индивидуом, јединственим бићем на овом свету.

Деца треба да се поносе својим именом, и треба да знају шта њихово име значи, шта се од њих очекује и зашто су њихови родитељи одабрали то име за њих.

Наставник мора да буде пажљив приликом обраде ове теме. Из разних разлога, можда су у разреду деца која не живе са својим биолошким родитељима или који су изгубили своја имена када су била присиљена на пресељење или изгнанство. Наставник мора показати емпатију и увиђавност приликом обраћања таквој деци.

У овом низу часова, деца посматрају себе заједно са својим друговима из разреда. Стога, ова наставна јединица надовезује се на претходну, али може да буде и целина за себе.

В. Кључна питања за размишљање на часовима дечијих права		
О (уознавање)	Кроз (искуство)	За (примена)
<i>Наставник</i>		
Колико деца тренутно знају о дечијим правима?	На који се начин начела дечијих права схватају у разреду и школској заједници?	Учити како предузимати акције изван школе: шта су ученици научили за свој будући живот?
Чланови 7, 8, 12, 13. (Види Конвенцију о дечијим правима у додатку)	Школа је део нашег живота; разред је по себи микро-заједница. Деца постају свесна свог идентитета сазнајући имена остале деце и тако што им се остали у разреду обраћају по имену. Права наведена на левој страни се остварују у разреду кроз ову наставну јединицу.	Деца учествују у доношењу одлуке о томе где ће се окачити њихов постер. Можда ће бити потребно обезбедити простор, тако да о томе треба поразговарати са осталим наставницима, сарадницима или директором.
<i>Ученици</i>		
Шта смо научили о дечијим правима?	Како смо искусили дечија права у разреду?	Коју врсту акције сам ја у стању да предузмем?
Ми имамо посебна права као дете да: Имамо име које нам нико не може одузети (Члан 7). Као дете, ја већ имам своју животну причу, живот који је другачији од оног који су остала деца искусила. То ће увек бити део мене (Члан 8). Ја могу имати властито мишљење и могу да кажем шта мислим, а и сва остала деца могу то исто учинити. (Чланови 12, 13).	Видео сам да су ме сва друга деца и наставник приметили. Сви су ме слушали, и сада свако зна моје име. По свом имену ја сам неко посебан, неко ко је другачији од свих осталих. Знам имена остале деце у разреду. Знам нешто о њиховом животу.	Кад год упознам некога на игралишту или негде другде, упитаћу га за његово име и рећи му своје име.

Г. Ток часова**1. час: Сва наша имена!**

Наставник седа у круг са својим ученицима. Деца седе на својим столицама. Деца држе папирће на којима се налазе њихова имена исписана великим и читљивим словима. Наставник такође има папирћ са својим именом и презименом. Свако у кругу изговара своје име. Сада ученици треба да запамте имена остале деце. То се може постићи кроз разноврсне игре:

- Деца дају своја имена деци која им седе са леве и десне стране, „Моје име је..... са моје

леве стране седи а са моје десне стране седи.....“

- Идентификујте неке заједничке особине својих ученика, на пример боју њихових фармерки или сукњи, иницијале, наочаре, боју косе, итд., и поставите загонетку: "....., ..., и ... сви имају нешто заједничко. Ко ми може рећи ко је то?" Поновите ово неколико пута.
- Покупите све картице с именима. Свако дете извлачи једну без читања имена. Сви показују своје картице. Ко може да среди ову збрку, односно да сваком детету припише тачно име. Поновити неколико пута.

Варијација: Прикупити све картице. Свако дете једну карту ставља у ред(ослед)а да не чита притом име наглас. Затим ређају све картице. Ко у овом низању може да направи реда и стави право име на право место?

- Улазак у аутобус: насумце, дете почиње са следећом тврдњом: "Ја сам Ана, и ја улазим у аутобус." Дете поред ње наставља: "Ја сам Сандра, и ја улазим у аутобус са Аном." Дете које седи поред Сандре наставља на исти начин, укључујући сву претходну децу: "Ја сам Тома, и ја исто улазим у аутобусу заједно с Аном и Сандром." Држите се редоследа којим деца седе у кругу, јер то ће им олакшати да се сете имена. Наставите тако све док сва деца не уђу у аутобус. Водите рачуна да се не посрами дете које је заборавило име; нека деца помажу једни другима.

Наставник завршава час инструираним дијалогом. Следећа питања служе као подстицај за ученике:

- Да ли ми се свиђа моје име, ако да, зашто?
- Понекад се имена сведу на надимке или се измене. Да ли ти се допада или не моје ново име и зашто?
- Надимци у нашој породици или межу познаницима; шта значе и откуда потичу?
- Замислите: Како би школа изгледала кад би сви имали исто име или кад не би уопште имали име?

Ако преостане времена:

- Прорадити, редом, исказ "Ја се зовем..." на другом језику (који се учи у дотичном одељењу); евентуално са проширењем: "А како се ти зовеш?"
- Направити посебне, лепо украшене личне картице са именима.

2. час: Како сам добио своје име!

Наставник је припремио листиће на којима су написане следеће реченице: (наравно, свака варијација је могућа - измена, изостављање, додавање нових изјава и слично):

Важно је имати име.

Име - то сам ја.

По имену распознајемо сами себе и једни друге.

Наше име говори нешто о нама. (Обично указује на претке, или на крај из којег су они дошли).

Имајући име и презиме, дете постаје држављанин.

Одабирајући неко име, родитељи често исказују одређене жеље, надања и осећања.

Наставник прочита разреду реченицу која је написана на папирићу, и пита децу да је протумаче и продискутују у разреду. Ову вежбу поделити у 2-3 дела, односно спровести у 2-3 пута.

Затим се деци поделе наставни листићи које треба да попуне за домаћи задатак (види ниже дате наставне материјале).

Наставник пролази кроз питања са разредом како би проверио да ли сва деца разумеју питања.

- Када сам рођен?
- У колико сати?
- Који је био дан у недељи?
- Где сам рођен?
- Ко је био присутан кад сам рођен?
- Колико сам био велик и тежак?
- Зашто сам добио баш то име?
- Шта моје име значи?
- Одакле потиче моје име? Како оно гласи у другим језицима?

3. и 4. час: Сва деца имају причу да испричају!

Деца седе у кругу са урађеним домаћим задатком, тј. испуњеним наставним листом, и причају једни другима о ономе о чему су разговарали с родитељима. Наставник их подстиче да нека питања размотре подробније.

На пример, наставник припреми на табли или графоскопу листу која приказује у које су се доба дана или у којем дану у седмици деца у разреду родила. Можда ће се појавити занимљива шема. (На интернету је доступан тзв. "вечити календар" за одређивање дана у седмици по датумима и годинама.)

Наравно, било би јако занимљиво ако нека деца могу да одговоре на последње питање, то јест, да кажу разлоге својих родитеља што су им дали одређена имена. За објашњење значења хришћанских имена наставник може дати лексикон имена или на интернету наћи значење; интернет помаже и код нехришћанских имена.

Сада деца добијају задатак да самостално направе плакат о себи те да на њега напишу све информације о себи. У зависности од вештине писања, наставник може да помогне некој деци у разреду.

Алтернатива: деца би требало себе да нацртају у природној величини. То се може учинити на следећи начин: Дете легне на лист папира прострт на поду, одабере позу, на пример у трку или стојећи положај с раширеним рукама. Друго дете исцрта око њега линијску контуру, фигура се исече и обоји воденим бојицама.

Деца на четвртном часу завршавају ове плакате, нпр. додају "облаке" са исказима: "Ја се зовем... и/или се на контуру причврсти лист са важним подацима о дотичном детету".

На крају, разговарају о томе како ће изложити плакате у школској згради или учионици. Наставник им помаже у доношењу одлуке.

Наставни материјали: радни лист за ученике

Моје име има своју историју – Шта ћу пробати да откријем

Када сам се родио?
У колико сати?
Који је био дан у недељи?
Какво је било време?
Где сам се родио?
Ко је био присутан кад сам се родио?
Колико сам био велик и тежак?
Зашто ми је дато баш ово име?
Шта значи моје име?
Одакле потиче моје име; како оно гласи у другим језицима?

3. наставна целина (II и/или III разред ОШ) Ми смо чаробњаци!

А. План часова

	Кључно питање/тема лекције	Кључни задатак	Материјали
1. час	Шта може обична особа учинити са проблемом? Шта може чаробњак?	Ученици уче како да разликују реалистична од магичних решења за различите врсте проблема. Цртају слику обичне особе или чаробњака.	Унапред припремљена табла за прикупљање дечијих идеја; цртежи, лепљиве траке; А4 листове папира, бојице
2. час	Која су главна дечија права? У коју област спадају проблеми о којима говоре? Која нам решења падају на памет? Можемо ли наћи решења кроз разговор?	У отвореној расправи ученици уче како да праве разлику између могућих и немогућих решења за свакодневне проблеме у вези с тим правима.	Изрезане папирне фигурице; бојице
3. час	Како у одређеној проблематичној ситуацији можемо деловати, уз подршку? Која конкретна решења можемо разрадити у датој ситуацији?	Ученици покушавају наћи решења за тешке ситуације у свакодневном животу. Презентирају своја решења кроз играказ.	Реквизити за играказ, ако је потребно.
4. час	На који начин можемо кроз играказ приказати решења за проблеме? Шта смо научили на тај начин?	Ученици вежбају своје улоге и глуме их у разреду.	Реквизити за играказ, ако је потребно.

Б. Васпитно-образовни циљеви

Деца ускоро постају свесна чињенице да су многе ствари изван њихове контроле. Предмет су одлука које имају директан утицај на њихове животе, али они често не могу утицати на њих. Али деца су такође у стању да отпутују у свој свет маште. То не мора да буде покушај да се побегне из стварног света. Свет маште је и сфера у којој се стварају нови планови, може се размишљати о искуствима и где особа може да прикупи снагу пре повратка у стварни свет.

За наставни пројекат у трећој наставној целини, предлажемо ослањање на способност маштања деце и пружање могућности да примене своје идеје о дечјим правима у стварном животу. Предлажемо да одглуме чаробњака/чаробницу који користи своје магичне моћи.

Деца замисле да су чаробњаци. Колико деце (и одраслих) су, барем повремено, чезнула за моћи једног чаробњака! Овај пројекат захтева да деца

препознају ситуације у својој околини које захтевају боље решење и да траже таква решења заједно. Важно је да деца не остану све време унутар свог царства маште. Они би такође требало да покушају да дочарају решење за неки актуелан, једноставан проблем из школског живота и да га примене у пракси. На пример: "Ред у учионици", "Понашање у школском дворишту за време одмора".

Ова наставна јединица ослања се на комуникацију у разреду. Зато је веома битно да деца седе према одговарајућем распореду. Приликом комуницирања у групи, сви учесници треба да седе лицем у лице. Фронталан распоред седења треба избегавати. Правoliniјски распоред седења би довео у неравноправан положај децу која седе на крају. Боље би било да деца седе у кругу или око стола.

Термин извођења ове наставне целине требало би темпирати у 2. и 3. седмицу новембра које претходе Дану дечјих права (20. новембар).

В. Кључна питања за размишљање у трећој наставној целини		
О (упознавање)	Кроз (искуство)	За (примена)
<i>Учитељ</i>		
Колико деца тренутно знају о дечијим правима?	На који се начин начела дечијих права схватају у разреду и школској заједници?	Учити како предузимати акције изван школе: шта су ученици научили за свој будући живот?
Члан 13, 14, 28, 31. (Види Конвенцију о дечјим правима у додатку.)	Школа је као микро заједница. Ученици заједно расправљају о проблемима и траже решења. У интеракцији су једни с другима, а не само с наставником.	Ученици размишљају о стварним животним ситуацијама и почињу да изналазе решења за проблеме везане за дечја права који су стварни за њих или за друге.
<i>Ученици</i>		
Шта смо научили о дечијим правима?	Како смо искусили дечија права у разреду?	Коју врсту акције сам ја у стању да предузмем?
Знам да деца имају посебна права, дечија права. Знам да постоји Дан дечијих права - 20. новембра. Учим да уочавам разлику између бајки и решења проблема у стварном животу.	Слушали смо једни друге и открили да неке наше жеље и проблеми могу бити врло различити. Схватили смо да заједнички можемо наћи решења за такве проблеме.	Знам да други људи и ја имамо права, али и то да ја морам учинити нешто да осигурам заштиту тих права – и мојих права и права других људи. Проналажење решења за проблем није лак посао и не можемо одједном решити све проблеме. Неке од наших жеља неће бити остварене за дуже време.

Г. Ток часова

1. час

Распоред седења: у полукругу испред табле, тако да сви имају добар преглед. (У великим разредима биће потребан дупли полукруг).

Наставник црта две особе на табли или графоскопу; обичну жену или мушкарца и чаробњака.

Разговор:

- Која је разлика између чаробњака и обичних људи? Шта је оно нарочито што чаробњак може да уради?
- Шта ради обична особа у одређеним ситуацијама? (Нпр. у кући нема више хлеба.)
- Шта ради чаробњак у истим ситуацијама?

Наставник прикупља одговоре свих ученика и прави листу истих на табли – без икаквих коментара или закључака. Предлажемо следећу табелу за идеје свих ученика.

Ситуација	Особа (обична) (цртеж)	Чаробњак/чаробница (цртеж)
Глад		
Сиромаштво		
Досада		
Рођендан		

Гледамо решења и ученици дају своје коментаре. Наравно, сада ће се јавити питања! Наставник жели да зна:

- Видите ли нека решења или идеје које је предложио добар или зао чаробњак?
- Када сте последњи пут пожелели да сте чаробњак, и шта сте тада хтели да промените?
- Шта је ваша највећа жеља сада? Како би је испунио да си чаробњак? Колико је испуњење те жеље реално?
- Итд.

Наставник охрабрује ученике да изнесу своје идеје и свима даје позитивну подршку. Наставник објашњава да ће се у разреду још неколико пута говорити о чаробњаку у неколико следећих часова и даје ученицима задатак да потраже слике чаробњака у часописима или на интернету те да их по могућности донесу на час. Од слика и књига ће направити малу изложбу за коју треба наћи и место.

У преосталом делу часа, ученици могу довршити своје цртеже чаробњака и обичних особа и обојити их. Може бити урађено и као домаћи задатак. Цртежи се могу "уградити" у изложбу.

2. део наставне целине (траје један или један и по час)

Током недеље, наставник у више наврата подстиче ученике да донесу слике и књиге о чаробњацима и да доврше своје цртеже.

На почетку другог часа, разгледање и коментарисање изложбе: наставник их подсећа о претходном часу и објашњава ток данашњег часа: сада ћемо погледати слике, књиге и ствари које сте донели или сами направили. Можете ли приметити било шта што је исто или различито?

Деца сада седе у кругу. Наставник им говори да су пре више година била записана посебна права која се односе на живот и положај деце. Овде препоручујемо да се прочита Декларација о правима детета (1959), коју наставник може да прилагоди и скрати ако је потребно. На интернету постоји кратка и илустрована верзија УНИЦЕФ-а. Кључно је да деца схвате:

- да постоје дечја права;
- да код нас она важе за свако дете;

- да је циљ сваком детету обезбедити да одрасту здрава и у нормалним условима. То обухвата њихов:

- физички
- морални
- психолошки
- ментални и
- друштвени развој.

Деци треба обезбедити слободу и поштовање њиховог личног достојанства.

У првом кораку ученици треба да разумеју ово начело. Обједињавајући асоцијације деце и прилоге, наставник објашњава појмове и како су они међусобно повезани.

Затим, наставник поставља око 20 ликова дечака и девојчица које су ученици претходно исекли. (види Картице о дечијим правима, стр. 89). Наставник распоређује на поду фигуре у четири групе по пет ликова. Наставник наводи да свака група има одређен проблем.

- код 1. групе реч је о физичком благостању (исхрана, здравље).
- код 2. групе реч је о психолошким аспектима (живот без дискриминације, право на приватност).
- код 3. групе реч је о могућностима духовног развоја (право на школовање, на информисање).
- код 4. групе реч је о људима из дечјег окружења (породица, пријатељи).

После датих објашњења, разред се дели на четири групе, а свака ће се везати за једну од напред наведених група ликова/фигура.

Задатак ових група је следећи: Узмите својих пет ликова и уз сваки напишите у 1. лицу јединине ("ЈА") напиштите шта он/она нема или за чим чежњиво пати! Примера ради, код групе "психолошки аспекти" то ће бити: "Исмевају ме зато што сам из друге земље (страниц)", "Несрећан сам зато што немам пријатеља", "Тешко ми је кад се други ругају мом изговору" итд.

Ради се у четири групе, затим презентација и дискусија са додатним и употпуњеним примерима ("Чега сте се још сетили?"), евентуално опис додатних ликова.

Следећа рунда (може се комбиновати са претходном): Е, сад, замислимо да смо чаробњаци и да желимо овој деци да помогнемо у остваривању њихових права. Узимамо редом описане ликове, и постављамо следећа питања:

- Прочитај шта пише код овог детета – шта њега/њу мучи?
- Како би чаробњак/чаробница могао/могла помоћи? Шта да учини како би ово дете имало боље сутра и прекосутра?
- Шта то дете може само урадити да би му било боље?
- Како обични људи – баш ми, на пример – могу поправити живот овог детета?

Ова рунда рада се може спровести или са целим одељењем или – зависно од простора у учионици и расположивог времена – у две или више група ученика.

3. део наставне целине

Сада погледајмо конкретне ситуације из стварног живота. Још једанпут, наставник понавља 10 начела дечијих права и подстиче ученике да размишљају о свом свакодневном окружењу, у којем су њихови другови из разреда, пријатељи, млађи и старији ученици – можда ускраћени за своја права. Списак места и ситуација које ученици наведу могао би изгледати овако:

Места

- учионица;
- школско двориште;
- пут до школе.

Ситуације

- свађа и несугласице;
- без ручка;
- није урадио домаћи;
- претучен(а);
- нема пријатеља;
- нема топлу зимску јакну;
- нема прикладну спортску одећу
- ...

Подстицај: "Ми ћемо сада преузети улогу малих чаробњака. Вежбаћемо како пронаћи решења за те ситуације."

У одељенском разговору размотрићемо две или три ситуације. Онда ће ученици формирати мале групе (од 3-4 члана) и свака ће изабрати једну ситуацију коју ће хтети да реше, и то не само "магијом" него и у збиљи.

Ученици би требало да одглуме сцену којом илуструју дату ситуацију и истовремено предлажу решење. Данашњи час служи за припрему, а на следећем часу ће инсценације бити изведене и дискутоване (због задатака, не одмах, као непосредан наставак – видети у даљем тексту).

Наставник даје упутства за сценску изведбу/улоге – одређује време за припреме и време за изведбу (нпр. игра траје 5 минута).; затим за садржину (ситуација + решење), евентуално техничке елементе глуме (гласан говор, употреба реквизита итд.). На тај начин наставник помаже групама, даје предлоге ако је потребно и слуша. За потребе четвртог дела ове наставне целине, ученици имају задатак да допуне своје сцене детаљима, користећи костиме и реквизите.

4. део наставне целине

- За почетак, кратке инструкције око играказа који следе: временско ограничење; напомене за гледаоце који треба да запазе: да ли је ситуација представљена разумљиво, да ли је решење реалистично, да ли су глумви говорили развојно и играли верно улоге, итд. Ова питања за гледаоце ваља исписати на табли!
- Фаза изведбе: Свака група игра своју сцену (проблем + решење) пред разредом, придржавајући се задатог времена (рецимо, пет минута по сцени).
- После сваке, или сваке друге сцене: Дискусија о горе постављеним питањима, као и о специфичним и упечатљивим моментима дате ситуације: (Пример: Ко је већ доживео сличну ситуацију? Како је том приликом реаговао? итд.)

- Закључна одељењска дискусија о разним приказаним проблемима и решењима, заокруживање теме дечјих права, учвршћивање свести да се сваки пут радило о томе – о правима деце!
- Евентуално, пројекат да се нешто направи на Међународни дан дечјих права (20. новембар) (информисање друго одељења о дечјим правима; креативна декорација, нпр. у школском ходнику; мала позоришна представа на основу већ изведених инсценација итд.).

4. наставна целина (III и/или IV разред ОШ) Наша права – наше благо

А. План часова

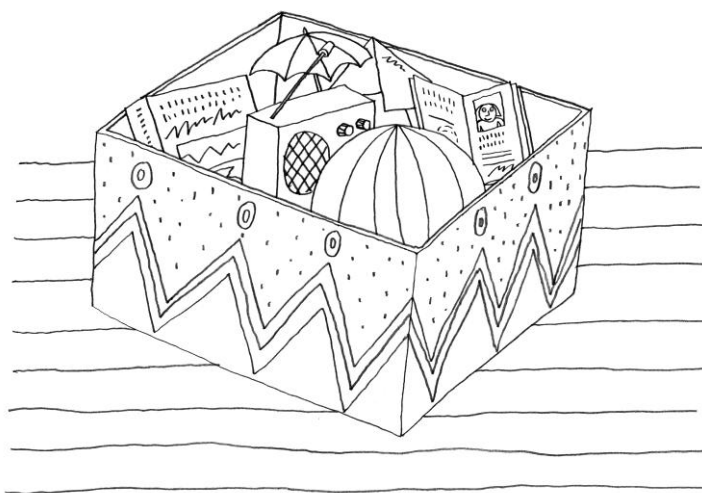
	Кључна питања/теме лекције	Кључни задаци	Наставни материјали
1. час	Зашто су нам потребна посебна дечија права? Која су то права?	Ученици се упознају са пројектом "кутија с благом", и дискутују о томе како да га испланирају и реализују.	Предмети који могу представљати одређена права детета (демонстрирање и инспирација); картице с дечијим правима, текст "Дечја права" (в. додаток).
2. час (плус допунске активности наредне седмице)	Моја лична кутија с благом – Нешто посебно	Ученици украшавају своје кутије с благом и припремају их за своја „блага дечијих права“.	Свако дете доноси у школу металну, дрвену или картонску кутију; дугмад у боји, парчиће тканине, итд.; лепак и маказе.
3. час (после неколико недеља)	Моја кутија с благом, твоја кутија с благом! – Размена.	Ученици на својим клупама праве изложбу својих кутија с благом.	Ученичке кутије с благом (са садржајем)
4. час (непосредно пре 20. новембра)	Како бисмо могли да организујемо изложбу?	Ученици излажу своја блага и кутије с благом како би их сва остала деца у школи видела.	Ученици проналазе просторију или место за своју изложбу. (Пожељно, али не обавезно, у школској згради)

Б. Васпитно-образовни циљеви

Ученици темељније упознају дечија права. Током дужег временског периода, они проучавају садржај и

смисао тих права покушавајући да споје свако право са по једним предметом који га можда илуструје или симболизује. Свако дете ће пронаћи своја решења. Да би то урадила, деца морају претходно правилно разумети појединачна дечја права.

Што се тиче теорије учења, задатак дозвољава ученицима да активно организују своје сопствене процесе учења, што знатно повећава њихове шансе да значајно прошире своје знање. У том циљу, сваки ученик прави своју кутију с благом. Ученици се све више идентификују са правима детета и интелектуално и емоционално.

Ово је пројекат разреда који обухвата дужи временски период (5-7 недеља), што може у више наврата подстаћи ученике да изнесу своје идеје и да о њима разговарају.

Поводом Међународног дана права детета (20. новембра), у школи се може организовати изложба ученичких кутија с благом. Ово би још више стимулисало и мотивисало млађе генерације да нешто слично ураде за годину или две.

Време почетка рада на пројекту: унапред, крајем септембра до средине октобра.

В. Кључна питања за размишљање у четвртој наставној целини		
О (упознавање)	Кроз (искуство)	За (примена)
<i>Наставник</i>		
Колико деца тренутно знају о дечијим правима?	На који се начин начела дечијих права схватају у разреду и школској заједници?	Учити како предузимати акције изван школе: шта су ученици научили за свој будући живот?
Упознавање са свим дечијим правима и расправа о њима.	Сваки ученик ужива право да ствара сопствени начин уметничког изражавања. На тај начин ученици стичу самопоуздање и уче више о другима и о себи самима.	Ученици уче да доносе одлуке и да се залажу за решења која су пронашли.
<i>Ученици</i>		
Шта смо научили о дечијим правима?	Како смо искусили дечија права у разреду?	Коју врсту акције сам ја у стању да предузмем?
Један дужи период сам проучавао дечија права. Морао сам да донесем одлуку о сваком члану, а то сам могао да урадим само ако сам разумео тај члан. Схватио сам да није увек једноставно разумети Конвенцију о дечијим правима.	Било би прекрасно кад би школа постала место где би могли видети толико много уметничких дела. Сада волим да идем у школу.	Нису сви чланови у Конвенцији о дечијим правима једнако важни за мене. Размишљао сам о томе који бих члан могао да заступам. Размишљао сам о томе која су права посебно важна за осталу децу у другим породицама, регионима или другим земљама и шта бих могао урадити да их подржим.

Г. Ток часова

1. део наставне целине (крај септембра/почетак октобра; трајање: око 1 ½ сат)

Увод: Наставник активира предзнање одељења о дечјим правима и рекапитулира најважније тачке (упореди 3. наставну целину, 2. део). Затим подели копиране картице дечјих права (в. додатак) и објасни их тако да деца добро схвате (које право одговара којој слици), те се "наоружају" за даљи рад. Ова лекција захтева време и добру припрему од стране наставника, тј. основну лектуру о Конвенцији о дечјим права (в. додатак). Код објашњења за картице није поентау тачном ређању текста Конвенције, већ у томе да се помоћу слика саопшти нешто о одређеним правима.

На једном од следећих часова, наставник ће на сто – поред картица о дечјим правима – поставити празну кутију декорисану попут "ковчега са благом" и још неколико предмета уз њу, подесних да сликовито/симболично означе неке картице о дечјим правима. На пример:

- Члан 7, право на име од рођења – мала свећа у знак подсећања на рођење и крштење;
- Члан 28, право на образовање – мала оловка.

Наставник објашњава принцип симбола и – користећи картице дечјих права – прича са децом о

другим примерима.

Сад наставник објашњава план:

- Међународни дан права детета се обележава 20. новембра. До тада ће сваки ученик напунити своју кутију с благом картицама и предметима који асоцирају на одређена права детета. Сваки ученик одлучује који ће предмет одговорати којем дечјем праву.

Следи објашњење конкретног задатка: До следеће седмице, сваки ученик одабира кутију с поклопцем (добра ће бити картонска, дрвена или метална). Та кутија треба да буде обојена и украшена, а негде на њој треба да буде име власника.

Ученици се међусобно помажу код прибављања кутије с благом. Украшавање и уобличавање се може извести на часовима ликовног и техничког васпитања, тако да налог може једноставно гласити: Донесите подесну кутију и материјал за украшавање, по могућности већу количину како би се и ваши другари могли њиме послужити.

Сви ученици исецају картице с дечијим правима. Спајају их са спајалицом и стављају у своје кутије с благом. Сада почиње лов на благо! То јест, траже се предмети који илуструју и симболизују поједина дечја права (рецимо, картице дечјих права).

Могуће (разумно) би било продубити знање: исечене карте још једном прегледати, ау њиховом дну или на полеђини речима исписати право о којем она говори.

2. део (недељу дана касније)

Деца показују једни другима своја материјале и почињу да украшавају своје кутије с благом. Размењују материјале и помажу једни другима. Показују прве предмете којима ће симболички илустровати поједине карте (в. горе).

Мапе ума (*brainstorming*):

а) о могућностима обликовања ковчежића с благом и

б) о одговарајућим симболима за поједина дечја права (по могућности, уз интегрисано понављање најважнијих дечјих права): шта би било најподесније за илустрацију те-и-те карте, где се могу наћи такви предмети (благо), итд. Важно је да тај задатак "лов на благо" помогне ученицима да се упознају са дечијим правима и да их разумеју. Они могу одабрати предмет само ако су схватили шта одређено дечије право значи.

Почните рад на кутијама, при чему се деца узајамно помажу у коришћењу материјала за украшавање. Наставник одлучује како ће се завршити рад у школи – у оквиру додатног часа или као домаћи задатак.

У току ове фазе прикупљања блага, током наредних 4-5 седмица, ученици би требало да размењују своје идеје и да покажу шта су нашли: Ко је пронашао оно што тачно означава одређено право? Ученицима је допуштено да преузимају идеје једни од других. Деца ће учествовати у некој врсти такмичења – чија кутија с благом садржи најкреативније и најоригиналније идеје.

3. део

Недељу дана пре Међународног дана права детета (20. новембра): сва деца показују предмете које су сакупили изложене на својим столовима. Они не морају да илуструју баш свако право детета са по једним предметом. Узајамно обилазе "штандове" (10 минута).

Деца објашњавају једни другима зашто су одабрали одређене предмете. После заједничког разредног разговора, дискутују у групама од по 3-4 члана.

Усмеравањем од стране наставника, разред расправља о томе како би се изложба могла представити другим ученицима у школи. Предмет разговора: Постоје ли неке стаклене витрине

који бисмо могли користити? Да ли поставити неке мале столове у школи? Можда 20. новембра претворити нашу учионицу у "музеј дечијих права"? Можда је неко друго одељење трећег разреда направио исти план? Како бисмо могли делити наше предмете? Да ли позвати директора, школског педагога, друге наставнике, родитеље или помоћно особље? Треба ли организовати неку врсту отварања наше изложбе? Треба ли направити информативни плакат? Да ли би неко од ученика или наставника требало да одржи кратак говор на отварању? Хоћемо ли увежбати, написати или чак компоновати неку песму за ову прилику?

4. део

На Међународни дан права детета, 20. новембар (или који дан раније):

Ученици постављају изложбу према усаглашеном плану и презентују своје ковчежиће са благом другим ученицима. Уз ово неизоставно иде и информација о дечјим правима, што и јесте права сврха пројекта; о теми говори плакат за изложбу или се на њу указује у говору приликом отварања.

На крају, дискусија и заједничко разматрање проблематике у разреду (евентуално, прво у писаној форми, а затим и усмено). Како је протекао овај захтевни пројекат, шта смо њиме постигли? Је ли све било добро? У чему смо могли бити бољи? Итд.

5. наставна целина (IV и/или V разред ОШ) Доносимо правила за наш разред

А. План часова

	Кључна питања/теме часа	Кључни задаци	Наставни материјали
1. час	Која права има свака особа у овом разреду?	Рад у групама, ученици припремају листу предлога правила за свој разред.	Листови А3 папира (један по групи)
2. час	Шта чини неко правило добрим? Зашто она могу представљати гђаважу? Зашто могу бити корисна?	Ученици размишљају о начелу реда и правила.	Наставни листићи са основним начелима правила у демократији. Празни листови А4 папира.
3. час	На који начин се дечија права могу остварити у учионици?	Рад у групама, ученици одређују наша правила која су усаглашена са дечијим правима.	Наставни листићи – умножене копије или исписани од стране ученика.
4. час	Разрада правила у групама и постизање сагласности у разреду.	Ученици упоређују своје идеје и покушавају да донесу једногласну одлуку о правилнику за свој разред.	

Б. Образовно-васпитни задаци

Када повезујемо правила за разред са углом гледања на људска и дечија права, та правила имају далеко веће дејство него само обезбеђивање мира и тишине у разреду.

Људска и дечија права нису само скуп хладних правних стандарда. Ако треба да се остваре и да имају смисла, она треба да служе као инструменти и смернице за наше напоре да у свакодневни живот унесемо једнакост и праведност. За ученике, школа је – поред породице – битан елемент, чак на неки начин суштина њиховог свакодневног живота. Али школа је и више од тога: школа је једино место где ученици могу научити како да се понашају у друштву. Школа, другим речима, учионица, школска зграда и њене просторије као целина, али исто тако и структура школе и њено руководство представљају модел друштва у малом – једно микро-друштво. Оно што ученици овде науче, развију и испробају, било да је од користи или не, има шансе да буде пренето у свет изван учионице и школске заједнице. Ова наставна јединица има за циљ постизање свести о томе – у светлу дечјих права.

ПРАВИЛА У РАЗРЕДУ

1. Свако има права да буде саслушан.
2. Свако ће саслушати све остале.
3. Свако је одговоран за своје изјаве.
4. Сва нова правила морају да прихвате сви и морају гарантовати право на слободу изражавања.
5. Свако мора да ради на побољшању радних услова и међусобних односа.

Права и дужности чине комплементарни пар појмова. Они су као дан и ноћ, или лето и зима. Права и дужности зависе једно од другог. Људска и дечија права не могу се схватити без разумевања међузависности права и дужности.

Овај пројекат ће се фокусирати на следеће чланове Конвенције о правима детета:

Члан 12, да се чује његово мишљење;

Члан 13, слобода изражавања;

Члан 28, право на образовање и

Члан 31, право на слободно време и рекреацију.

В. Кључна питања за размишљање у петој наставној целини		
О (уознавање)	Кроз (искуство)	За (примена)
<i>Наставник</i>		
Колико деца тренутно знају о дечијим правима?	На који се начин начела дечијих права схватају у разреду и школској заједници?	Учити како предузимати акције изван школе: шта су ученици научили за свој будући живот?
Чланови 12, 13, 28, 31 (Види Конвенцију о дечијим правима у додатку.)	У овој наставној јединици, ученици конкретно схватају да су нам потребна правила да бисмо живели заједно: то подразумева да дечија права дефинишу такав систем правила.	Ученици схватају како се правила доносе у демократији. У стању су да учествују у демократским процесима одлучивања.
<i>Ученици</i>		
Шта смо научили о дечијим правима?	Како смо искусили дечија права у разреду?	Коју врсту акције сам ја у стању да предузмем?
Сада знам да имам право да учествујем у доношењу правила за наш разред. Свестан сам да је израда Конвенције о дечијим правима била сличан процес.	Ученици схватају да права и обавезе припадају једно уз друго. Схватају да су права створена од људи за људе, да се она могу променити и да није једноставно сложити се око обавезујућих правила за све у групи.	Сада могу покушати да нађу слична правила како живети заједно у својој породици, свом спортском клубу или заједно са својим пријатељима. Требало би да обезбедимо да што више људи учествује у доношењу таквих правила и да су у стању да направе компромис.

Г. Ток часова

1. час

Наставник износи увод у пројекат и програм рада у наредне четири лекције.

Модерира дискусију о „правима и дужностима“ са ученицима дајући следеће подстицаје:

- Наведите неко право које имате у учионици/школском дворишту/породици! Подсетите се дечјих права о којима сте већ слушали.
- Ова права су стварна уколико их и други поштују. Уз свако право сваком од нас следује и нека дужност! Почните, на пример, од права на име, а затим пређите на друга помињана права.

1. Групе се формирају кроз неку наменску „игру“ (на пример, поделе се картице на основу којих се формирају групе жонглера, виолиниста, итд.). Разред се дели у три, шест или девет група, зависно од величине. Настојте да у свакој групи не буде више од пет ученика. Свака група је означена са А, Б или В.
2. Свака група именује свог заступника. Дајте повратну информацију - како сте изабрали свог заступника?
3. Свака група има лист папира подељен на три дела. На горњој трећини папира записује се оно што они верују да треба да су права сваког појединца (укључујући и наставника) у њиховом разреду. Требало би забележити сваки предлог, а сваки предлог треба да буде нумерисан.
4. Дајте повратне информације: Шта мислите – колико сте добро обавили задатак? Шта сте све

корисно урадили? Шта је ометало процес доношења одлуке?

5. Проследите папир следећој групи (А групи Б, група Б групи В, В групи А).

6. Размотрите унутар групе листу права коју је направила претходна група. Које обавезе иду уз та права? Које одговорности имамо како бисмо поштовали та права? Шта треба да радимо, како треба да се понашамо? (На пример: „Свако има право да буде саслушан“, „Ми имамо одговорност да слушамо“.)

Користећи исте бројеве као и у одељку о правима, напишите одговарајуће одговорности (ако се могу бар једне сетити) на средишњој трећини папира. То се може учинити на сопственом листу или листу друге групе.

На крају часа наставник сакупља све прилоге ученика да би их прегледао пре следећег часа.

2. део (траје 1 ½ час)

Наставник подстиче ученике да расправљају о питањима на тему "правила", упућујући их на правила у спорту, у учионици или у уличном саобраћају. Подстицајна питања:

- Шта је добро у томе што постоје правила? Шта ме нервира код правила?
- Када ми је драго што постоје правила, а кад ми смета?
- Ко поставља правила у разним околностима; ко у различитим контекстима поседује моћ да их спроведе у пракси и да казни прекшаје?

Следећи текст, или нека скраћена верзија, или нека идеја наставника може помоћи ученицима да пронађу одговоре на прва два питања.

Наставни материјал: Радни лист о дисциплини и реду у демократији – и у школи

1. Ред је потребан под свим околностима. Група без реда и основних правила не може бити демократска.
2. Границе су потребне. Правила могу бити погрешна или неприкладна. Али све док се не измене морају се поштовати. Мора, међутим, бити могуће да се она промене.
3. Од самог почетка деца треба да учествују у стварању и спровођењу правила. Само на тај начин је могуће да се идентификују с правилима.
4. Разредна заједница не може да функционише без међусобног поверења и поштовања. У неким случајевима може бити тешко успоставити такву атмосферу.
5. Тимски дух мора да замени конкуренцију у разреду.
6. Пријатељска атмосфера у разреду је од виталног значаја.
7. Социјалне вештине наставника суштински доприносе стварању демократског вођства, развијању осећаја припадности групи, развијању међуљудских односа, итд.
8. Групно комуницирање је трајна стварност у демократски вођеном разреду.
9. Ученици, како дечаки тако и девојчице, морају бити подстицани да истражују нешто ново и да уче из својих грешака.
10. Унутар постављених граница мора бити могуће имати слободу. Једино је тако могуће да појединац негује одговорност.
11. Дисциплина и ред биће прихваћени и добровољно ће им се повиновати ако помогну сваком појединцу да се изрази и ако помажу групи да развија задовољавајуће међусобне односе и радне услове.

Група без реда и основних правила не може бити демократска.

Ученици се разврставају у исте групе као и на претходном часу. Наставник дели листове (А3) са претходног часа и даје следећа упутства.

7. Упутства наставника. Правила ради правила.

Још једном погледајте написано. Затим наведите неколико правила за наш заједнички живот овде – оних која сматрате нарочито важним и која желите да истакнете у учионици и пријавите за дискусију! (То могу бити ствари које су већ исписане на горње две трећине листа, али и сасвим нове.)

Та правила испишите у најдоњу трећину листа, а руководите се следећим смерницама (најбоље показати унапред, на једном или два примера):

- Формулација треба буде позитивна, а не у форми забране.
- Формулација треба – кад год је могуће – да обухвати уједно и дужност и право, тј. да почива на изразу "зато што". Пример: "Слушамо кад него други говори, зато што сви имају право да буду саслушани."

8. Групе раде према упутствима. Затим седну по две групе заједно и предлажу своја правила. Дискусија, долази се до повратне информације о разумљивости формулације, те се она евентуално прерађује, односно оптимизира.

Бирају се највише три правила по једној групи и она се исписују великим словима на великим тракама ("каишевима") папира (исеченим са формата А3).

Три изабрана правила по групи окаче се тако да их сви виде. Следи одељенски разговор у којем по један представник сваке групе тумачи правила које је та група истакла.

Заједничка "завршна редактура" сабраних правила – оних за која желимо да буду обавезујућа за наше одељење:

- Шта се показало вишеструко исто или слично – оно што бисмо могли спојити?
- Шта мора бити формулисано сажетије, односно разумљивије?

Постизање коначног сагласја/једногласја око правила. Свако дете треба код својих пет правила да стави знак/налепницу да његово мишљење има приоритет на листи разредних правила. Правила која добију највише таквих гласова (скраћено на, рецимо, 10 правила) граде листу разредних правила или се уврштају у већ састављени списак. Списак правила се може уобличити као посебан документ који ће потписати сви у одељењу. Тај документ ће бити постављен на истакнуто место у учионици.

10. Разматрање наученог (према новоуспостављеним правилима која се сада први пут примењују): Шта нам је помогло у досадашњем раду? Шта је било тешко или нам је одмагало? На који начин си ти допринео(ла) активностима? Који прилози других у разреду су се показали кориснима? Зашто? Шта су то они учинили?

3. део

Наставник обнавља/рекапитулира знања о дечјим правима (упор. 3. наставну целину, 2. део и 4. наставну целину, 1. час): Настанак; избор најважнијих дечјих права, евентуално повезати са људским правима.

Сада наставник представља следећи избор дечијих права, овога пута се везујући за изворни текст Конвенције о правима детета (видети у прилогу).

Члан 12, изразити своје погледе и мишљења;

Члан 13, слобода изражавања;

Члан 28, право на образовање;

Члан 31, право на одмор и слободно време.

Ученици се разврставају у групе од по 3-4 члана; свака група припреми радни лист (А4) са два ступца. У уском ступцу на левој страни, уносе 4 права, смештајући их у равномерним размацима низ страницу.

У ширем ступцу на десној страни, наводе своја размишљања о правима и обавезама које та права носе, за њих саме или за друге: Ако мој сусед, пријатељ или друг из разреда полаже право на то-и-то (види леви стубац), које обавезе и дужности из тога произлазе за мене и за друге? Како друштвена заједница и школа морају обезбедити наставу (Члан 28)? Како могу ја, као члан овог одељења, допринети успеху тог права?

О резултатима се говори на следећем часу.

Чланови групе (имена)	
Права	Правила и дужности
<i>Члан 12</i> <i>Изражавање својих гледишта и интересовања.</i> О чему је ту реч?	
<i>Члан 13</i> <i>Слобода изражавања.</i> О чему је ту реч?	
<i>Члан 28</i> <i>Право на образовање.</i> О чему је ту реч?	
<i>Члан 31</i> <i>Право на одмор и слободно време.</i> О чему је ту реч?	

4. део

Ученици презентују резултате са радног листа из претходног часа једни другима у разреду. Један представник говори у име групе. Могу се позабавити следећим аспектима рада:

- Како смо приступили задатку? (Процес рада групе и доношења одлуке)
- Шта је нам било важно? (Критеријуми и вредности)

- На који начин можемо обезбедити да се права поштују? (Ставови према правилима, спровођење правила); Које су инстанце код четири обрађивана права повезане са придржавањем прописа?

Могући закључак: Ученици се споразумевају о правилима за свој разред. Једна група добија задатак да документ са правилима обликује као уметничко дело. Сви ученици и наставник потписују овај документ. Правила се примењују све док се не измене новим документом. Овај документ треба да се изложи на Светски дан детета (20. новембра) као пример примене демократије у разреду.

6. наставна целина (V и/или VI разред ОШ) Дечија права: уметничко дело!

А. План часова

А. План часова

	Кључна питања/ теме лекције	Кључни задаци	Наставни материјали
1. час	Шта је уметнички пројекат? Како могу уметничким средствима да прикажем дечија права?	Ученици одлучују који ће члан из Конвенције о дечијим правима приказати као уметничко дело, и разрађују своје прве идеје.	Неки часописи; картице или цедуље с дечијим правима.
2-4. час	На који начин ученици и наставници помажу једни другима? Како објашњавамо спор и брз рад ученика?	Ученици раде један или више пројеката. Уче да пружају и прихватају помоћ у разреду.	Папир, боје, лепак, часописи, итд..

Б. Васпитно-образовни циљеви

Дечија и људска права често су повезана са сложеним политичким, друштвеним и личним проблемима.

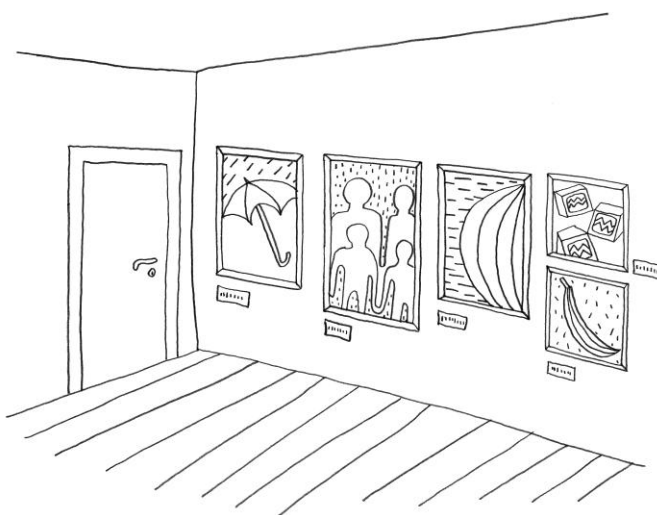
Овај пројекат наставља традицију на коју се често позивамо у вези са дечијим и људским правима. Уметници добијају задатак да изразе садржај одређеног члана Конвенције, или његовог дела, путем слика. На тај начин створене су многобројне картице, календари, књиге чак и филмови.

За оне ученике који су већ радили на пројекту кутије с благом у другом разреду, овај уметнички пројекат биће нова прилика да се темељније проуче дечија права. Мислимо да је веома битно да се ученици поново врате на тему о којој већ нешто знају, али на другачији начин - другим речима, кроз један креативни и интегрални приступ.

Изговорен или написан исказ може се изразити сликом само ако се у потпуности разуме.

Предлажемо планирање наставне јединице тако да буде довољно времена да се слике изложе за Међународни дан дечијих права, 20. новембра, и то у школи, градској кући или некој другој јавној установи.

Та изложба, као циљ овог пројекта, представља истовремено прекретницу и покретач који стимулише ученике да брижно и креативно обављају задатак.

Напомена: Први час, или чак читав пројекат, може се лепо спровести и у сарадњи са предметним наставником ликовног васпитања или са уметником који живи у месту школе. И ученицимогу давати своје предлоге који ће бити уграђени у припрему. Вреди размислити и о томе да се пројекат уради у партнерству са неким другим одељењем.

В. Кључна питања за размишљање у другој наставној целини

О (уознавање)	Кроз (искуство)	За (примена)
<i>Наставник</i>		
Колико деца тренутно знају о дечијим правима?	На који се начин начела дечијих права схватају у разреду и школској заједници?	Учити како предузимати акције изван школе: шта су ученици научили за свој будући живот?
Ученици су продубили своје знање о дечијим правима, посебно о одређеним члановима Конвенције о правима детета.	Посебно на часовима уметности ученици могу да схвате да је развој њиховог индивидуалног начина изражавања могућ и веома важан. Они проналазе индивидуалне начине да уметничким средствима представе различите чланове дечијих права.	Ученици су емоционално способни да схвате повреду дечијих права и да их осуде. Развили су ову компетенцију кроз свој врло индивидуални приступ учењу и препознавањем повреда дечијих права.
<i>Ученици</i>		
Шта сам научио о дечијим правима?	Како сам искусио дечија права у разреду?	Коју врсту акције сам ја у стању да предузмем?
Заједно са школским друговима, темељно сам проучавао дечија права. Поставио сам пуно нових питања и схватио да не треба да бринем ако још нисам разумео све чланове о дечијим правима. Наставићу са учењем.	Овај пројекат је претворио учионицу и целу школску зграду у место које сам и ја украшавао и где се осећам као код куће. Могу да изразим своју индивидуалност, а и да ме сматрају индивидуом.	Постао сам свеснији својих уметничких талената и сад сам одважнији у томе да их користим и негујем. Они су део моје личности и понекад ми омогућавају да се изразим више него што бих могао речима или текстовима. Могао би смислити сличне уметничке пројекте о дечијим правима заједно са својим пријатељима, продати неке слике и приход донирати за пројекте за децу.

Г. Ток часова**1. део (траје око 1 ½ час)**

Наставник упознаје разред са детаљима новог пројекта. Важно је да деца разумеју

- основни принцип пројекта,
- смисао, циљеве и најављене "продукте" пројекта,
- шта план рада од њих захтева и
- да виде примере илустровања дечијих права уметничким средствима.

Стога, наставник мора не само да прикаже примере илустровања разних људских и дечијих права, него и да прикаже разне стилове, медије и приступе како би помогао деци у проналажењу сопственог начина уметничког изражавања.

Након увода, наставник или ученици формира(ју) мале групе (око троје деце у свакој) како би испланирали реализацију пројекта.

Свака група поседује копију дечјих права (у некој скраћеној верзији текста према Конвенцији о правима детета, коју може сачинити и наставник). Задатак гласи: Потражите три дечја права за која бисте радо начинили "уметничко дело" (слику, предмет)! Ово ће послужити као основа за коначну расподелу задатака.

Фаза читања и дискусије по групама; на крају, одељење заједнички расподељује одређена дечја права за уметничку обраду (нпр. тако што свака група обележава свој избор, после чега ће бити јасно где се јављају укрштања/преклапања и како ће се наћи коначно решење, задовољавајуће за сваку групу.)

Конкретно планирање рада у групама које мора да обухвати следеће:

- прва разматрања концепције планиране слике/предмета,
- потребне боје, материјали, алат/прибор за рад,
- распоред времена (важно! Наставник мора благовремено пазити и давати савете тако да идеје буду спроводљиве),
- идеје за планирану изложбу (о томе се може разговарати касније, у пленуму).

Размена идеја о идејама и концепцији, те дискусија у одељењу.

Задаци за следећи час: У групама разрадити идеје о пројекту и формулисати их; информисати се преко штампе, интернета и у библиотеци ради инспирације; спремити скице или описе пројекта, евентуално почети прикупљање материјала. Свака група спрема малу презентацију планираног, почев од употпуњеног објашњења датог дечјег права помоћу примера.

2. део (прва половина)

Ученици размењују и коментаришу своје идеје у складу са упутствима/задацима датим на претходном часу.. Важно је да ученици разумеју дечија права и да су у стању да у разреду наведу примере како се та права остварују, односно занемарују. Притом би требало да јасно и разумљиво изложе коју су уметничку изведбу предвидели за које право, како је изгледало конкретно планирање и какву су помоћ добили од разреда или наставника.

Пречишћавање дефинитивног концепта изложбе радова којом се пројекат закључује (по могућности, 20. новембра). (Вредиразмислити и о томе да се разрада дотичног концепта зада за домаћи, што би било предмет рада и дискусије у 3. делу ове наставне целине.)

2. део (друга половина), 3. и 4. део

На пројекту ученици могу да раде све време у другој половини другог часа и на наредна 2 часа (ту се рачуна и слободно време, као и време за домаћи рад). Искуство показује да су ученици боље мотивисани ако нису изоловани једни од других. Наставник их охрабрује да се не задовоље првом идејом, већ да се упусте у њену даљу модификацију, разраду и усавршавање.

Наставник може помоћи разреду тако што ће имати при руци колекцију уметничких плаката, илустрација из реклама, дијаграма итд. исечених из новина или часописа, књига о уметности, вебсајтова итд.. Ученици могу од куће донети уметничке књиге и часописе. Ова колекција илустрација не мора бити повезана с темом о дечијим правима, већ у функцији илустровања различитих могућности уметничког израза.

Неколико савета:

- Ако планирате изложбу у школској згради, учioniци или некој јавној установи, мора постојати сагласност ученика око презентације (нпр. таблице/легенде са објашњењима треба да имају уједначену врсту и формат слова).
- Пажљиво размотрите могућност организовања такмичења и доделе награда за изванредан рад. У жирију формираном за ту прилику могу – поред ученика – бити и локални уметници и новинари.

- Сугерисали бисмо да се (без обзира да ли догађај има такмичаски карактер) позову локални медији да га пропрате – јер таква могућност појачава мотивацију ученика.

7. наставна целина (VI и/или VII разред ОШ) Да ли је оно што желим уједно оно што ми треба?

А. План часова

А. План часова

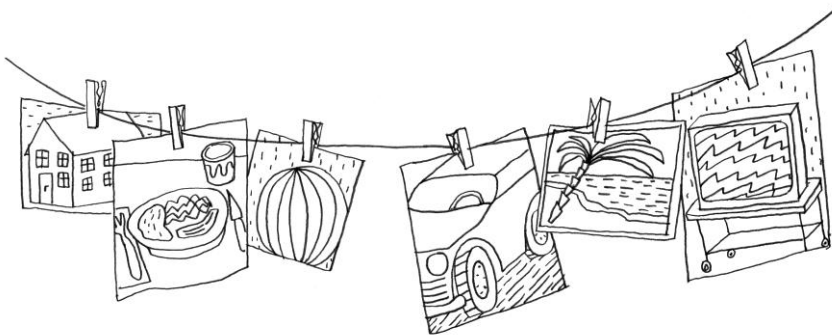
	Кључна питања/Теме лекције	Кључни задаци	Наставни материјали
1. Час	Шта су моје жеље?	Ученици постају свесни својих жеља објашњавајући их једни другима.	Слике да би се формирале групе ученика.
2. Час	Шта је људима потребно? Шта би било добро да имамо?	Ученици уче да праве разлику између жеља и потреба те између основних потреба и личних потреба.	- старе часописе; - маказе за сваког члана групе; - лепак; - неколико празних листова папира; - уже око 4м дугачко; - 10 штапаљки.
3. Час	Шта су жеље? Шта су потребе?	Вођени критеријумима, ученици се договарају о 10 важних жеља и потреба.	Материјали које доносе ученици.
4. Час	Да ли дечија права одговарају нашим идејама о жељама и потребама?	Ученици пореде своје идеје са дечијим правима и праве постере за презентацију поводом Међународног дана права детета.	Примерци Конвенције о дечијим правима за сваку групу; флип-чарт табла.

Б. Васпитно образовни циљеви

Човек разуме само оно што почива на реалности. Како би разумели о чему говоре дечија и људска права, ученици морају размислити о својим потребама и жељама. Морају постати свесни шта тренутно очекују од живота.

Прво, треба слободно да размисле о својим жељама и потребама, без обзира како чудно изгледале, и треба да их искажу.

Друго, треба да разјасне која је, по њиховом мишљењу, разлика између жеља и стварних потреба у њиховом животу. То ће их сигурно довести до многих права која су већ дата Конвенцијом о правима детета.

У свакој фази важно је да наставник подстиче и руководи дискусијом. Наставник мора да води рачуна да се не меша нити да оптерећује ученике својим вредностима или нормама, чак ни у најбољој намери да их убеди у „праве“ идеје. Боље је да ученици у добро вођеној расправи открију и разреше концепте и вредности.

Термин за обраду ове наставне јединице треба одредити тако да буде пре новембра, како би плакати из 4. часа били готови за изложбу на Дан дечјих права, 20. новембра.

В. Кључна питања за размишљање у седмој наставној целини		
О (уознавање)	Кроз (искуство)	За (примена)
<i>Наставник</i>		
Колико деца тренутно знају о дечијим правима?	На који се начин начела дечијих права схватају у разреду и школској заједници?	Учити како предузимати акције изван школе: шта су ученици научили за свој будући живот?
Ученици разумеју да је овде реч о дечијим правима и доживљају основних потреба.	Ова наставна јединица пружа прилику ученицима да изразе своје личне потребе и жеље. Они схватају да их неко слуша и да их схвата озбиљно. Уче разлику између основних потреба за преживљавањем и ствари које желе.	Ученици треба да буду свесни да се свакодневно суочавају са кључним животним питањима и да приликом решавања тих проблема друштво ствара неједнаке услове за своје чланове. Треба да науче да се заузму за своје жеље, са критичке дистанце.
<i>Ученици</i>		
Шта смо научили о дечијим правима?	Како смо искусили дечија права у разреду?	Коју врсту акције сам ја у стању да предузмем?
Научио сам да се дечија права односе на наше најважније потребе - учешће у животу заједнице, развој, преживљавање и заштиту, те да имају много тога што се односи на мој свакодневни живот.	Своје жеље могу само да изразим ако верујем својим друговима и свом наставнику. Научио сам да се вреди потрудити да се отвори као и да видите да то други чине.	Покушаћу да више обратим пажњу на разлику између жеља и потреба. Нећу скривати и одрицати се својих жеља и снова, већ ћу се потрудити да их остварим без да наудим потребама других људи.

Г. Ток часова

1. час

Увод: Наставник саопштава да ће на овом степену (виши разреди основне школе) сваке године дечја права бити тема неких лекција, односно мањих пројеката. Кратак разговор са одељењем – шта о овоме знају из претходних разреда. Понављање најважнијих чињеница (упор. 3. наставну целину, 1. час и 4. наст. целину, 1. час) – настанак дечјих права, најважнија дечја права, евентуално веза са људским правима.

Најава: Ове године обрађиваћемо тему "Жеље и (основне) потребе". Кратко се објашњавају појмови, ученици дају примере једног и другог, најважније разлике, везу ове теме са дечијим правима.

Формирање група: Наставник исеца неколико фотографија прелепих аутомобила, модних детаља или атрактивних места за одмор, сваку на четири дела и насумце их дели ученицима. Проналазећи ученике који имају по део исте слике, формирају се радне групе ученика. Ако група мора да броји три или пет чланова да би се уклопило у укупан број ученика, слике се секу на одговарајући број делова.

Свака група бира једног заступника и менаџера. Заступник ће се обраћати у име групе другим групама, целом аудиторијуму, наставнику. Он је одговоран за веродостојно преношење мишљења групе, а не свог властитог мишљења. Менаџер групе организује радни процес, обједињава све чланове, и прати рокове.

Групама се задаје да дискутују о следећим тачкама и формулишу их бележењем кључних речи:

- Које су вам највеће жеље сада и шта бих посебно обрадовало?
- Које су вам највеће жеље и снови за будућност (кад будете имали 25 година)?
- Којих се жеља можете присетити? Које су вам биле највеће жеље кад сте били млађи – имали 5,7,9 или 11 година? Шта вас је тада посебно радовало?
- Које жеље имају одрасли које познајете (родитељи, познаници, други људи)?

Свака група пише своју листу жеља, поређану по узрасту, у форми табеле (формат А3, евентуално А2). Према нивоу разреда, изостављају се детаљи структуре или се дају смернице на табели. Договарају се око наслова који ће ставити у врх листе.

Листови се, у виду мини-плаката каче по учioniци. Заступници сваке групе кратко презентују резултате разреду. Евентуално, наставник указује на аспекте специфичне за пол деце/људи, остављивост или утопијски карактер жеље и сл.

За наредни час (неколико дана касније) ученици добијају овај задатак: Донети илустративни материјал на тему "Жеље и потребе" (часописе, са пуно слика, каталоге, проспекте итд.), као и, евентуално, штапалке за веш (уколико у школи нема бар 60 комада).

2. час

Увод: рекапитулација онога што је рађено на претходном часу. Тада смо говорили о данашњим и ранијим жељама. Данас ћемо се упустити у разлику између жеља (чије испуњење би било леп у циљу самоостваривања) и (основних) потреба (чије задовољавање је мање-више нужно за преживљавање). Неколико примера за ово.

Ученици настављају свој рад у групама. Расправљају о следећим питањима:

1. Шта бисмо радо имали? Шта би било лепо имати? Зашто? (Жеље.)
2. Шта нам стварно треба? Зашто? (Егзистенцијалне потребе.)

Као потпора спонтаним размишљањима, може се у виду задатка прегледати донети илустративни материјал као стимуланс у погледу жеља.

Групама се поделе листови формата А3 и задаје да:

- а. направе табелу са најмање пет (5) основних потреба (глад/храна, социјална заштита, безбедност, пријатељи, образовање, грејање итд.), као и пет (5) лепих жеља за самоостварење (сопствени ТВ-апарат, летовање на Малдивима, порше итд.) и
- б. исеку слике за обе категорије (евентуално као задатак) и потражи још слика. Сlike треба обележити са ОП (основне потребе) и Ж (жеље).

3. час (око 2 дана касније)

Групе добијају следећи задатак: Положите пред себе све своје слике ЖЕЉА и ОСНОВНИХ ПОТРЕБА. Демократски се договорите о 5 фотографија које представљају основне потребе за које мислите да су од централне важности; исто тако, издвојте и 5 слика које представљају

жеље – оне чије испуњење би вас највише обрадовало. Водите рачуна о томе да сви чланови групе имају могућност да поставе своје захтеве!

(У циљу избора слика из обе категорије, сваки члан групе има на располагању 5 бодова по категорији које ће доделити својим "фаворитима". Избор садржи слике са највише бодова.)

Свака група качи своје слике штипаљкама на канап дуг око 4 метра, разапет на погодном месту, и то на следећи начин:

- налево, фотографије које представљају ствари неопходне за достојанствен живот (основне потребе);
 - надесно, фотографије које представљају ствари потребне за угодан живот (жеље).
- (Вреди размислити и о неколико издвојених слика у средини.)

Презентација у одељењу, евентуално закључна дискусија, коју модерира наставник, о различитим аспектима ученичког избора (родне разлике, разликом између онога што се основном потребом сматра у нашој земљи и у изразито сиромашним земљама, итд.).

4. час

Свака група добија пет празних листова папира А3, као и копију (скраћеног или прилагођеног) текста Конвенције о правима детета. Задатак:

- Узмите у руке својих 10 одабраних фотографија од прошлог часа. У центру пажње сз слике (5) које се односе на ОСНОВНЕ ПОТРЕБЕ.
- Смењујући се, гласно читајте у групи дечја права, и код сваког прочитаног погледајте да ли се оно нашло у категорији потреба међу ваших пет одговарајућих слика (или су међу жељама на других пет слика).
- Узмите 5 празних листова папира и организујте их овако: лево или горе, у средини, залепите на сваки папир једну од пет слика које сте изабрали као ОСНОВНЕ ПОТРЕБЕ, а десно или доле упишите ДЕЧЈЕ ПРАВО које иде уз ту слику. Уз неке слике ће сигурно ићи више од једног дечјег права!
- Што пре сааставите ових пет листова (мини-постера), јер их треба изложити у школи поводом Дана дечјих права, 20. новембра.

У одељењу се води разговор о свих пет групних мини-постера. На крају, дискутује се о питањима као што су: У којој мери су се наша размишљања о основним потребама деце поклопила са оним што каже Конвенција о правима детета?

Појашњавају се модалитети изложбе групних плаката планиране за 20. новембар.

8. наставна целина (VII и/или VIII разред ОШ) Правим свој постер!

А. План часова

	Кључна питања/теме лекције	Кључни задатци	Наставни материјали
1. час	Да ли разумемо све чланове документа о дечијим правима?	Ученици проучавају Конвенцију о правима детета и одабирају чланове који им се чине нарочито значајним.	Примерци Конвенције о дечијим правима (види додатак)
2. и 3. час	Да ли су сви спремни и имају ли друштвене способности да се боре за колективне циљеве? Како наставник може помоћи, без сувишног мешања?	Ученици раде у малим групама. Анализирају чланове из Конвенције о дечијим правима, праве дијаграме и испитују ударне новинске текстове и извештаје.	Часописи, интернет, папир, лепило, маказе.
4. час	Шта смо научили? Колико је захтеван био наш задатак? На који начин смо нашу слободу искористили?	Ученици размишљају о свом процесу рада и учења; разговарају о томе како ће приказати своје "производе" (постере).	Завршени постери.

Б. Васпитно образовни циљеви

Људска и дечија права остаће само слово на папиру уколико не добију значај у реалном животу људи. Стога се морају разумети и повезати са конкретним искуством. То ће рећи, морају бити примењена у свакодневном животу, а њихово кршење ваља препознати.

Ако ученици треба да разумеју права детета, на шта смо ми овде усредсређени, морају практично да раде с њима. Само слушање и читање неће бити довољно. Тиме се бави не само ова наставна јединица, него сви приручници из ове едиције заједно.

Овде треба направити опаску у вези термина „дечија права“, пошто он повремено иритира адолесценте. И то с правом, јер они не желе да их називају децом. Права детета се ипак односе на њих, бар до навршених 18 година. Адолесценти треба да схвате да им дечија права служе као

инструмент који им помаже да идентификују случајеве неправде, као и да траже правду. Ратификацијом Конвенције о правима детета, свака држава прихвата обавезу примене ових права свим могућим средствима, што подразумева велики приоритет у процесу примене, укључујући подршку деци и младима да користе и уживају своја права.

У наставном пројекту за седми разред, предлажемо да ученици мало подробније проуче Конвенцију и проналазе случајеве њене примене, односно кршења права детета у сферама свакодневног живота.

Циљ овог пројекта је изложба – ако је могуће, 20. новембра, на Међународни дан права детета – са постерима који се односе на сва дечија права. Сваки плакат садржи: опис садржаја, упечатљив пример из живота са илустрацијом, анализу одређеног дечјег права. Тако се негује свестран прилаз теми - од аналитичког до креативног.

Са дидактичке тачке гледишта, ова изложба даје прилику и подстицај ученицима да се позабаве одређеним члановима Конвенције. Можда наставници из других разреда могу бити жири и одабрати најлепши постер који ће добити неку симболичну награду (на пример, карту за биоскоп, ваучер за књигу).

Примере из локалне заједнице или из међународног контекста треба узети из различитих штампаних медија које су ученици донели у школу. Стога, читање новина и часописа ће бити кључни елемент припреме. Без кооперативног учења (рад у малим пројектним групама) ученици неће остварити своје циљеве. То је још један образовни циљ овог пројекта.

Пројекат би требало да обухвати око четири часа. Видећете да није сваки час потпун за себе, него сви чине целину. Унутар група, ученицима би требало дати прилику да сами за себе разраде план рада у временским оквирима. С обзиром да се изложба планира за Међународни дан дечјих права, 20. новембар, препоручује се да рад на пројекту почне крајем октобра или почетком новембра.

В. Кључна питања за размишљање у осмој наставној целини

О (уознавање)	Кроз (искуство)	За (примена)
<i>Наставник</i>		
Колико деца тренутно знају о дечијим правима?	На који се начин начела дечијих права схватају у разреду и школској заједници?	Учити како предузимати акције изван школе: шта су ученици научили за свој будући живот?
Ученици уче како да анализирају дечија права користећи систематски приступ.	Ученици схватају учioniце али и школу као подстицајну образовну средину. Дневне новине и интернет се претварају у материјал за рад. На тај начин школа постаје место где ученици могу да посматрају свој свакодневни живот.	Учећи како презентовати производ (овде је то постер), постају способни да посматрају и презентују важне теме изван школе.
<i>Ученици</i>		
Шта смо научили о дечијим правима?	Како смо искусили дечија права у разреду?	Коју врсту акције сам ја у стању да предуземем?
Постао сам свестан како су прецизно чланови Конвенције о дечијим правима формулисани и како су многи аспекти скривени у њима. Научио сам да их анализирам и размишљам о њима.	Искусио сам како су ме моје колеге ученици и мој наставник охрабривали и подстицали. Оба начина интеракције су начин да ми се да подршка.	Спреман сам учествовати у јавним дебатама о питањима које разумем. Спреман сам да браним своје мишљење о дечијим и људским правима, али и да слушам мишљења других људи.

Наставни материјали

- Велики листови папира
- Папири разних боја
- Фломастери
- маказе
- лепак
- Стари часописи и новине
- Слике и фотографије
- Текст Конвенције о правима детета (в. прилоге;
- Картице о дечијим правима

Г. Ток часова**1. час**

Уводне информације: Прво наставник представља ученицима комплетан план рада за следећа четири часа. Разред треба да схвати да ће се бавити дечјим правима, сложенијим истраживањем тих права и, на крају, креирати постере како би приказали дечија права, укључујући можда и такмичење. За почетак би можда ваљало обновити знање о дечјим правима.

Деле се примерци Конвенције о правима детета из 1989. године (в. прилог) по један примерак за сваког ученика. Зависно од узраста деце, проценити да ли је потребна скраћена и поједностављена верзија. Она се састоји од 54 члана, од којих су прва 42 од директног значаја за ученике. Ученици би требало да прочитају целу Конвенцију (то може бити домаћи задатак) и да лично изаберу три члана Конвенције за које сматрају да су од посебне важности за њих.

На унапред састављеној листи, са бројевима чланова Конвенције, коју је донео наставник, ученици обележавају по три члана које дефинишу као оне од посебног значаја. Следи пребројавање резултата и на основу њих утврђује се преуређена листа.

Наставник модерира разговор између ученика, дајући сваком ученику прилику да учествује у дискусији као и да буде саслушан.

- Како сте утврдили приоритете, који вам је био мотив при избору?
- На који начин избор чланова Конвенције одражава реалну ситуацију деце и младих код нас? Зашто су ти чланови од прворазредног значаја?
- Можете ли препознати образац или главни принцип?
- Који су елементи изостављени?

2. и 3. час

Сада треба формирати трочлане групе, а то се може урадити на најмање три различита начина а) поступком случајног избора (разбројавање: 1-2-3) б) по избору ученика, при чему се подразумева разматрање аспекта групне динамике и међусобних односа деце, евентуално, именовати резервне чланове; в) по налогу наставника, а на бази транспарентних критеријума..

Пре него што рад почне, групе се морају саме организовати. Ученици дају назив својој групи и доделе три задатка. Свака група треба једног менаџера за планирање времена, менаџера за материјале и координатора. Група записује оно за шта је сваки члан одговоран у врху листа А2. Ови планови се каче у учионици. Касније, групе ће додати чланове Конвенције на којима раде.

У међувремену, наставник је узео 10 најчешће бирањих чланова са табле и ставља их на сто, лицем надоле. Координатори групе ће сад насумице изабрати члан и добити опис свог задатка.

Задатак: Свака група припрема постер о једном дечијем праву. Постер се састоји од следећих делова :

- Наслова датог дечијег права;
- Текста члана из Конвенције о правима деце;
- Сlike која одговара том праву и симболизује га;
- Чланак узет из новина или часописа или са интернета који се односи на то право, уз објашњење како је инцидент повезан са тим правом. (Да ли је то пример како се право штити или крши?) Наставник може дати упутства за потрагу.

Пошто заврши постер, уколико је остало довољно времена, група ће изабрати још један члан Конвенције од преосталих и направити још један постер на исти начин.

Радне групе проучавају своје задатке и додељују горе описане функције/одговорности; праве списак потребног материјала и записују сва питања која искрсну.

Онда се групе договарају око плана. Шта је потребно урадити? Шта се мора прикупити? Шта чланови групе могу донети од куће? Како менаџер времена прави распоред? Где ће чувати материјал?

Пред крај ове фазе групног рада, наставник би требало да разговара са сваком групом и утврди да ли су подељени послови и задаци за следећу фазу рада. Питања попут ових могу бити корисна: Докле смо стигли у раду? Где је потребна помоћ? Да ли све добро функционише? Је ли јасно шта истражујемо и прикупљамо код куће ?

Ако је наставник планирао часове благовремено, даће ученицима домаћи задатак да између 2. и 3. часа сакупе новине и часописе, тј. слике и текстове. Овај материјал се бави свакодневним темама и друштвеним питањима. Ученици треба да наведу који су изазиви пројекта и у чему им је потребна подршка наставника. На 3. час доносе резултате истраживања и прикупљене материјале у школу. Следећи важан моменат на 3. часу јесте компоновање плаката који углавном треба да говори сам за себе. И овде наставник има саветодавну улогу.

Наставник би требало са ученицима да поразговара и о изложби. Где би је требало одржати (можда у некој јавној установи) и када? Ко учествује (само наше одељење, или имамо и партнерски разред)? Ко ће је отворити? Ко ће бити позван на свечаност? Хоће ли бити присутни чланови жирија?

4. час

Одељенска презентација урађених плаката и дискусија.

Рашчишћавају се последња питања у вези са већ испланираном изложбом.

Осврт на рад током пројекта (подела улога/функција, главни проблеми код прибављања информација, тј. истраживања, шта је било од помоћи, корисне сугестије, добра и лоша искуства, динамика унутар група итд.).

Коначни осврт на тему дејних права: Шта смо у вези с тим постигли? Да можда поправимо нешто у погледу примене дејних права? Шта је још остало да се уради? Шта конкретно можемо учинити? Којим се инстанцама обратити да се неки проблеми реше?

9. наставна целина (VIII и/или IX разред ОШ) Зашто морамо поштовати правила?

А. План часова

	Кључна питања / теме лекције	Кључни задаци	Наставни материјали
Припрема	Ученици скупљају информације о случају у којем је школско правило било прекршено и примењено.	Индивидуални рад: прикупљање информација.	Стандардни обрасци са питањима.
1. час	Ученик у невољи (студија случаја).	Групни рад: анализа случаја.	Радни лист за студију случаја.
2. час	Зашто школа има правила?	Групни рад: преиспитивање школских правила кроз призму дечијих права. Домаћи задатак: која правила управљају нашим свакодневним животом?	Табла са листовима и радни лист: "Зашто школа има правила?" Примерци школских правила Радни лист: Којих правила би се требали држати у току дана?
3. час	Где су нам правила потребна у животу?	Групни рад: Ко их „ствара“ и ко примењује неформална правила?	
4. час	Ко треба да спроводи законе? (Правила за доношење закона)	Групни рад: Која правила обезбеђују да закони буду фер?	
Додатне активности	Расправа која следи са директором или педагошким саветником		

Б. Васпитно-образовни циљеви

Важан принцип свих наставних јединица о дечјим правима гласи: "Учити на искуству – учити на примеру". То важи и за домен школских правила и закона. Школа је један "исечак" друштва. Између школских правила и закона у политичкој заједници постоје сличности у циљевима. То ће рећи – они су у служби друштвене заједнице и, у крајњој инстанци, у служби заштите људских права.

Ближе гледано, између правила у школи и закона на нивоу политичке заједнице постоје следеће паралеле и разлике:

Паралеле:

- Ниједна заједница не може опстати без договора међу њеним члановима да ће поштовати законе.
- Закони штите слабе. Закони су инструменти за примену људских и дечијих права.
- Законе је потребно спроводити силом, али то би требало да буде изузетак. Они ће

функционисати само ако се разумеју и уважавају. Стога закони треба да буду праведни.

Разлике:

- Доношење и спровођење закона подразумева примену моћи. Моћ мора бити под контролом. Закони би се стога требали држати начела људских права, а овлашћење да доносите законе и да их примењујете мора у демократском друштву бити раздвојено и контролисано. У политичкој заједници је тачно одређено који делови (ресори) власти имају које надлежности у одређеним областима закона и прописа.
- Унутар школске заједнице, одговорност за дефинисање школских правила и њихово спровођење лежи на директору школе и радном колективу. Међутим (као и код закона у друштву), школска правила морају бити подложна расправи у светлу дечијих права, а ученици треба да разумеју и цене потребу за школским правилима.

О дидактичком приступу у овој наставној целини: Часови (наставни сегменти) су планирани према моделу концентричних кругова. Први час анализира један случај повреде права у школи и показује како се том приликом спроводи правило/пропис. Други час се бави питањем сврхе коју школски прописи испуњавају; такође се пружа одговоре на захтев да школа мора поуздано задовољити дечја права и да су школска правила значајна за функционисање једне школе. На трећем часу се излази изван граница школе – приказују се прописи у другим областима живота. На крају, четврти час се бави разликовањем између правила и закона, те се поставља питање; ко треба да поседује моћ доношења закона?

В. Кључна питања за размишљање у деветој наставној целини

О (упознавање)	Кроз (искуство)	За (примена)
<i>Наставник</i>		
Колико деца тренутно знају о дечијим правима?	На који начин су начела дечијих права испоштована у разреду и школској заједници?	Учити како предузимати акције изван школе: шта су ученици научили за свој будући живот?
Дечија права су део државног законодавства и као таква обавезујућа за свакога. Упркос томе нису свугде у свету у целости примењена.	Ученици уче како да се суоче са искуством неједнаке расподеле моћи. Они користе своја права али и сазнају да постоје границе до којих она могу досезати.	За ученике ово искуство је важно, јер ће им помоћи као одраслим грађанима у грађанском друштву да се носе с тешкоћама у преговорима или политичким поразима.
<i>Ученици</i>		
Шта смо научили о дечијим правима?	Како смо искусили дечија права у разреду?	Коју врсту акције сам ја у стању да предузмем?
Знам да су и права и дужности од суштинског значаја за заједнички живот. Исто тако знам да су дечија права део тога.	Научио сам да пролазим кроз тешки процес преговарања о правима и дужностима. Научио сам како да се носим са фрустрацијама и поразима.	Расправљам о правима и дужностима, користећи при том своје знање. Могу да преговарам и расправљам са представницима власти, и могу с њима уједно да се спорим и да их слушах.

Г. Ток часова**Припрема за 1. час**

Отприлике недељу дана пре првог часа, наставник даје ученицима следећи задатак: ученици прикупљају информације о случају када су последњи пут у школи прекршена правила те је ученик био укорен или кажњен. (Пожељно је да случај буде из наше школе или општине/града, али истраживање иде и ван тог оквира.) Треба да направе белешке на основу кратких стандардизованих питања.

Наставни материјали

Стандардни образац са питањима

Кључна питања

1. Шта се догодило?
2. Ко је био уплетен/оштећен?
3. Која казна је изречена, ако је изречена?

1. час: Ученик/ученица у невољи (студија случаја)**Увод у задатак**

(Распоред седења: ученици седејау за сто за групни рад.) Неки ученици износе своје информације (резултате истраживања) на одељенској расправи о предметном случају. Сад би разред требао да идентификује проблем у предметном случају, због чега је потребно присетити се школског правила и протумачити га (евентуално дати прво кратке писане опаске, а затим изложити усмено). Наставник позива ученике да изнесу свој коментар. Зависно од случаја, њихова гледишта би могла бити контроверзна, или би се могли сложити (на пример, „било је у реду предузети нешто“, или „сматрам да је ова казна прилично некоректна/престрога“).

Наставник тражи од једног ученика да сумира коментаре својих другова из разреда, или он то сам ради.

Наставник уводи следећи задатак за групни рад (око четири ученика по групи): дели им радни лист за дискусију и прорађивање случаја на којем су ученици већ радили.

Студија случаја: ученик у невољи	
1.	Шта се догодило?
2.	Ко је открио или пријавио случај?
3.	Ко је био уплетен?
4.	У чему је проблем? Зашто уопште постоји школски пропис у овој ствари? У чему би лежала опасност ако тог прописа не би било?
5.	Које се школско правило примењује у овом случају?
6.	Ако је казна изречена, како гласи?
7.	Какав је ефекат казне био на виновника и на остале ученике?
8.	...

По потреби, лист се може прилагодити и употпунити на пленарној расправи. Група именује свог преставника који ће у њено име наступати и, евентуално, још неког за одређену функцију (планирање и мерење времена). Чланови групе размењују информације о случају, бележе их у радне листове и расправљају, нарочито о питањима 4. и 7, јер су она срж проблема.

Преостали део часа група припрема форму и садржај одговора на 4. и 7. питање за наступ свог представника на следећем часу.

2. час: Зашто школа има правила? (Трајање: око 1 ½ час)

Групе започињу презентације и дискусије у два круга: прво питање број 4, затим питање број 7. Закључна дискусија, заснована на овим питањима:

- Око којих елемената се групе слажу или не слажу.
- Шта ми се допало, где сам био сагласан? Шта ме је узнемирило или ми изгледа неприхватљиво? Зашто?

Генерално, сазнања ученика (евентуално, уз помоћ наставника) биће ова: Сви ми уживамо основна људска и грађанска права. Она се морају поштовати и у школи. Како бисмо омогућили да се у школи остварују ова права, морају се поштовати одређени услови. Резиме: школа је место где се среће и заједно ради много различитих људи. Зато су потребна правила. То, између осталог, значи да час треба да почне и да се заврши на време, што важи за све у учioniци присутне – како ученике тако и наставнике. Поред тога, школа је непосредно одговорна за остваривање битних права деце и адолесцената, пре свега, права на образовање.

Посебна информација и дискусија о праву на образовање: Где је то право установљено? Ученици ће се позвати на Конвенцију о дечијим правима; а ако они то не знају, наставник ће то рећи разреду.

Наставник затим држи кратко предавање о правима детета која су важна у животу школе. Као предлог за ово излагање послужиће увећана копија радног листа на флипчарт-табли или графоскопу коју ће ученици истовремено имати пред собом:

Зашто школа има правила?	
Права деце и адолесцената (Конвенција из 1989)	Која правила у школи служе тим правима?
Члан 13: Слобода изражавања	
Члан 14: Слобода мисли, савести и вероисповести	
Члан 24: Заштита здравља	
Члан 28: Право на образовање, укључујући приступ високом образовању, и мере како би се осигурало похађање школе	
Члан 31: Право детета на одмор и забаву	
Члан 33: Заштита од дрога	
Члан 37: Заштита од окрутног поступања	

Информација и разговор на тему "Школска правила кроз призму дечијих права: Зашто су установљена ова правила?"

Наставник исписује тему часа на табли: „Зашто школа има правила?“ Затим даје сваком ученику копију важећег школског или разредног правилника (правила нашег одељења или кућни ред), маркер и флипчарт лист, те објашњава задатке разреду.

- по четири. Овај задатак трајаће 10-15 минута.

- Формирајте 4-члане групе. Прво ради свако за себе. Прочитајте школска правила. Потражите, где год је то могуће, везу између правила и одређеног дечјег права.
- Сада радите као тим. Размените идеје и пробајте да договорите које школско правило штити које дечије право. То забележите на својим радним листовима.
- Узмите радни лист "Зашто школа има правила" и наведене чланове из Конвенције о правима детета уредите према правилима наше школе.
- Именујте два презентера за своје резултате.

Ученици презентују своје резултате разреду. Наставник инсистира на разумном закључку, било у презентацији или покренутој расправи.

Завршница: Повратак на питање исписано на табли: "Зашто школа има правила?" Одговор до којег се заједнички дошло могао би гласити: "Школа се залаже да сва деца и млади људи имају право на образовање. Школска правила постоје да би школа правилно функционисала и ефикасно испуњавала своју сврху."

Задатак бр. 1 (може се урадити у школи на крају овог дела наставне целине): напишите у виду резимеа неколико реченица : а) текст "Кад (школа) нема правила" и б) одговор на питање "Зашто школа има правила?"

Задатак бр. 2: (домаћи задатак; као посебан радни лист или на полеђини коришћеног радног листа)

Читав дан испуњен правилима!

Изаберите један дан у недељи. Напишите дневник за тај дан, водећи рачуна о правилима која морате поштовати или сте испоштовали (укључујући и она неписана).

Погледајте правила која вам кажу како треба да се понашате и шта да радите, на пример:

- кад сте код куће са породицом;
- када се састајете с пријатељима;
- када купујете нешто у продавници;
- кад се шетате градом, итд..

Одлучите која правила су записана као формална правила, а која постоје као неписана, неформална. На пример, школска правила су формална. Правила која нам говоре како се треба понашати за столом кад смо с породицом или пријатељима, неформална су правила.

Време	Правило	Формално/неформално
07.00		
08.00		
09.00		
10.00		
11.00		
12.00		
13.00		
14.00		
15.00		
16.00		
17.00		
18.00		
19.00		
20.00		
21.00		
22.00		

3. час : Ко ствара правила у животу?

Наставник замоли неке ученике да прочитају по одломак из својих домаћих задатака, при чему се води рачуна да буду обухваћени примери и формалних и неформалних правила.

Наставник из ових радова издваја два примера и на табли их приказује у претходно начињеној шеми. Пример:

Тип правила	Садржај	Успоставио	Спроводи
Формално правило (нпр. закон):	Не смеш прелазити улицу док је на семафору црвено светло.		
Неформално правило	Не смеш подригивати за столом.		

Наставник позива ученике да кажу шта мисле у погледу друге две рубрике, као и кажњавању наведених прекршаја. Код саобраћајног правила – у ствари, закона – биће лако: установили су га Министарство за саобраћај (нацрт) и Скупштина (законодавни орган); спроводи га полиција и, ако је потребно, судови (на пример, путем новчаних казни). Ова информација се додаје у табелу.

Међутим, ученике ће изненадити, али и заинтересовати за дискусију, неписано правило – забрана подригивања за столом. Казне су ту специфичне за сваку породицу или културно

окружење. Не треба изоставити ни "укор" с позивањем на бонтон као полузванични "закон" о лепом понашању. Суптилнија санкција је остављање лошег утиска о себи.

На захтев наставника, ученици формирају групе од по четворо или петоро. Имају задатак да размене примере неформалних правила на својим радним листовима и открију како се осигурава њихово поштовање и какве су казне за прекршиоце. Једно помало провокативно питање: Постоје ли правила, норме или чак закони који се односе на одређени пол?

Извештаји група пред целим одељењем. Могуће важне тачке у дискусији:

- Врста и (вредносни) статус неписаних правила у вршњачкој групи, с примерима.
- Ко дефинише или модификује неписана правила, те казне за њихов кршење?
- Неписана правила специфична за пол особе.
- Које нам могућности стоје на располагању ако желимо да успоставимо или мењамо правила; где бисмо могли остварити неки утицај?

4. час : Које је дозвољено да доноси законе? (Правила за доношење закона)?

Наставник почиње час подсећајући разред на сазнања и открића о формалним и неформалним правилима и законима с последњег часа. На овом часу ће ближе анализирати како закони настају и како би требало да се доносе.

Наставник даје пример исписан на табли или приказан на пројектору:

Мушкарци рођени у априлу не морају да плаћају порез.

Следи дискусија. Ученици слободно коментаришу, а њихова предвидљива запажања су следећа:

- Овај закон је неправедан, зато што крши принцип забране дискриминације.
- Он дискриминише разне групе људи (оне који нису рођени у априлу, све жене или слично).
- Он пре свега служи интересима мале групе људи – мушкарцима рођеним у априлу.
- Закони морају служити општем добру. Стога се такви закони морају спречити.
- Неправедни закони уносе раздор у друштво и могу га чак уништити.

Формирају се групе од четири или пет ученика. Задатак: ученици треба да расправе која правила и начела су потребна да бисмо се заштитили од неправедног законодавства. Треба да се сложе око не више од три кључна елемента за своју презентацију која следи.

Презентација ученичких идеја за цело одељење. Води се дискусија, праве се поређења.

Ко заиста доноси законе у нашој земљи? Сагледавање ученичког предзнања о овом питању. Наставник држи сажето информативно предавање о томе. (Кључне тачке: Устав садржи људска права и везује их за принципе једнакости међу људима и личне слободе. У њему се налази одељак који дефинише ко може доносити законе: у већини земаља то је група посланика у парламенту/скупштини, а скупштина доноси законе већином гласова. Посланици морају да прођу процедуру избора од стране грађана, те подлежу и контроли од стране грађана. О неким законима се гласа директно, на изборима где грађани свој став изражавају на гласачким листићима.)

Евентуално, закључна дискусија с освртом на градиво из ове наставне целине и кратак поглед у будућност, односно на живот пунолетних младих људи у друштву које је уређено/обликовано законима и нормама.

ДРУГИ ДЕО: Пропратне информације

- 1. Најчешћа питања о Конвенцији УН о правима детета**
- 2. Дечја права – део процеса људских права**
- 3. Како су настала дечја права**
- 4. Дечја права – искуство, упознавање, примена**
- 5. Дидактичко полазиште: (индуктивно) учење помоћу примера**
- 6. Учење решавањем задатака – наставник прати рад ученика**
- 7. Поучавање о дечјим правима: кључна питања за избор наставних метода**
- 8. «Дакле, то значи да имам право на одмор, зар не?» - Прича из учионице**

1. Најчешћа питања о Конвенцији УН о правима детета

О чему се ту ради?

Конвенција Уједињених нација о правима детета је међународна повеља која регулише права младих људи. Генерална скупштина УН усвојила ју је 1989. године. Конвенција има 41 члан о правима младих људи, један члан о јавној свести и образовању, те 12 чланова о томе како надзирати, ратификовати и примењивати Конвенцију. Конвенција о правима детета усвојена је у више земаља него било који други међународни споразум о људским правима. До децембра 2008. године, чак 193 земље су је потписале или ратификовале.

Дакле, шта је дете према Конвенцији?

Када УН кажу „дете“, мисли се на све младе људе испод 18 година, осим ако се пунолетство (кад се неко сматра одраслим) не стиче раније. Члан 1 Конвенције нам говори о томе.

Како делује Конвенција?

Иако Конвенција није државно право, начела Конвенције морају се огледати у националном законодавству, ресорним политикама и програмима земаља које су је потписале и ратификовале. Владе такође морају подносити редовне извештаје Уједињеним нацијама о напретку земље у примени Конвенције. Систем извештавања притиска владе да поштују права младих људи.

Утиче ли Конвенција на наше животе?

Ратификујући Конвенцију, владе су се обавезале да поштују права особа млађих од 18 година да учествују у одлукама које се на њих односе, да живе и да буду заштићени од зла. Члан 4 каже да кад владе усвоје Конвенцију, предузеће све „одговарајуће мере“ за остваривање тих права. Исто тако каже да у вези са економским, социјалним и културним правима, државе чланице предузимају такве мере максимално користећи расположива средства. Кад знамо шта Конвенција каже и шта значи, можемо да обезбедимо да та права постану правила која ће одредити како се односи према младим људима.

2. Дечја права – део процеса људских права

Конвенција је у историји широм света прихваћен документ о људским правима - ратификовале су је све земље осим две - и стога на јединствен начин ставља децу на централно место у потрази за универзалном применом људских права. Ратификујући тај документ, националне владе су се обавезале да штите и обезбеде дечија права и сложиле се да буду одговорне за то пред међународном заједницом.

Заснована на различитим правним системима и културним традицијама, Конвенција о правима детета је универзално прихваћени сет безусловних стандарда и обавеза. Она јасно наводи основна људска права која деца – без икакве дискриминације - имају свугде:

- право на живот;
- право да се развија у потпуности;
- право на заштиту од штетних утицаја, злостављања и искоришћавања;
- право на потпуно учешће у породичном, културном и друштвеном животу.

Свако право које је наведено у Конвенцији нераздвојиво је од људског достојанства и хармоничног развоја сваког детета. Конвенција штити дечија права утврђујући стандарде у здравственој заштити, образовању и правним, друштвеним и социјалним услугама. Ти стандарди су мерила на основу којих се оцењује напредак. Државе учеснице ове Конвенције обавезне су да предузимају све радње и да воде политику у најбољем интересу детета.

Конвенција о правима детета је први правно обавезујући међународни акт који је инкорпорирао сва људска права – грађанска и политичка права као и економска, социјална и културна права. Два додатна протокола, о учешћу деце у оружаним сукобима и протокол о продаји деце, дечијој проституцији и порнографији, усвојена су како би оснажила одредбе Конвенције у тим подручјима. Ступили су на снагу 12. фебруара и 18. јануара 2002. године.

Развој модерних друштава указује на једно друго питање: права слободе подупиру развој плуралистичких друштава, подстичући висок степен секуларизације и индивидуализације животног стила. На који начин ће та друштва одржати минимални консензус о основним вредностима обавезујући све грађане?

Људска права и дечија права увелико су допринела томе да свет буде безбедније и хуманије место за живот, као и да се политички, привредни и културни системи широм света модернизују. Међутим, никад се не смеју узимати здраво за готово, и свака генерација мора допринети њиховом развоју, наново преговарајући и борећи се за њих како би испунила завет о људским и дечијим правима у будућности.

Људска права, на којима се темеље дечија права, имају дугу традицију, са много претеча и паралела у великим светским религијама и филозофијама. Савремена људска права су декларисана у доба просветитељства, те су инспирисала америчку и француску револуцију. Данас, она су инкорпорирана, као правна повеља у писаним и неписаним уставима модерних демократија. Кроз своју историју, људска права била су од изузетне важности да заштите слабе од јаких. Ту дечија права постају битна: мањине су међу групама чији правни статус према извршним властима је најслабији.

Процес људских права, како револуционаран тако и еволутиван, створио је сукцесивне генерације људских права: класична права слободе, социјална права усмерена на вредност једнакости, и - још увек предмет дискусије - еколошка и друштвена права која се баве питањима развоја и опште међузависности у једном све више глобализованом свету, те – као посебан изданак – дечија права.

Процес развоја и ширења људских и дечијих права још увек је - а можда ће то увек бити - у току: општи захтев за људским и дечијим правима је доведен у питање, диктаторски и аутократски режими широм света нису признавали људска и дечија права, а динамичан развој модерног друштва и технологија намећу нова питања и изазове. На пример, како се у доба интернета може заштитити приватност комуникације?

Људска права су постала веома важна као оквир за секуларну етику, и као таква кодификована су у повељама Уједињених нација и Конвенцији Савета Европе о људским правима. Представљају само сет вредности који има шансу да га универзално прихвати светска заједница.

Међутим, држава може злоупотребити своје право суверенитета као заштиту, кршећи при том основна људска и дечија права својих грађана. То је отворено питање начина на који људска и дечија права треба да се примене и штите у свету суверених држава, укључујући демократије и диктатуре. Изгледа да Повеља УН треба додатно да се развија како би штитила мир не само између, већ и унутар држава.

Људска права су универзална. То је њихов завет под којим постоје или пропадају. Она су недељива и са њима се не може трговати, нити ограничавати статусом пуког политичког фолклора западног света.

Људска права су природна права - она су неотуђива. Стога нити једно државно тело нема моћ да додели или одузме људска права, већ треба да их препозна и заштити. Људска права подразумевају да држава служи појединцу, а не обрнуто. Она се односе на сваког човека, независно од старости, пола, етничког порекла, националности и осталог.

Међутим, људска права носе и одговорности. На пример, право појединца на слободу треба да буде у складу са правом осталих људи: Моја слобода не сме да се развија на штету других. На пример, слобода изражавања не подразумева право да вређамо друге људе. У неким земљама, слобода власништва, у погледу власништва над фабрикама и средствима за производњу, ограничена је законом како би се контролисале одлуке управе које се тичу сигурности запослења радника. Питање усклађености и ограничења људских права стална је тема спорова који треба да се реше политичким одлукама и/или уставом. То такође објашњава зашто се у демократијама широм света јављају различити „брендови“ људских права.

3. Како су настала дечја права

- 1945:** После Другог светског рата, многе државе у свету формирале су заједницу – основале су УН, то јест Уједињене нације. Заједно, хтеле су да подрже мир и слободу у свету.
- 10. децембар 1948:** На овај дан, Уједињени нације су усвојиле Општу декларацију о људским правима.
Подразумевало се да се ова основна људска права односе и на децу.
Али, ускоро је указано на то да су деца нешто посебно и да им је потребна посебна заштита.
- 1950:** Први нацрт дечијих права је сачињен. Неколико година представници држава чланица расправљали су о томе у Уједињеним нацијама.
- 20. новембар 1959:** На овај дан, Уједињене нације су усвојиле Декларацију о правима детета.
Таква декларација није обавезујућа за све државе, али се она обраћа свим државама у виду препоруке за њихову будућу политику.
- 1979:** У целом свету ова година се славила као година детета. О правима детета се размишљало и расправљало свугде. Ради добробити детета све више људи је желело да се та права детаљно разраде и, што је још важније, да постану правно обавезујућа.
- 20. новембар 1989:** На овај дан, Генерална скупштина Уједињених нација једногласно је усвојила Конвенцију о правима детета, или како ми то кажемо, Споразум о дечијим правима.
Од тада, владе готово свих земаља потписале су ову конвенцију о дечијим правима.
На тај начин, обећале су да ће ширити информације о правима детета у својим земљама, поштовати их и посебну пажњу посветити заштити деце.
Али још увек, у многим деловима света, деца трпе велику неправду.
Свако од нас је одговоран и мора нешто предузети како би сва деца уживала своја права.

4. Дечја права – искуство, упознавање, примена

Деца треба да знају не само која су им права него и како да их цене и примене. Да би се то постигло, школа мора да им омогући широк дијапазон искустава у образовању о правима деце, што се може сажети у три основне категорије образовања за демократско грађанство (ЕДЦ):

- Учење **о** дечијим правима (упознавање): ученици знају и разумеју која су им права (знање и разумевање). Учење „о“ дечијим правима укључује поучавање у одређеном разреду од стране наставника лично који има тачно одређене наставне задатке.
- Учење **кроз** дечија права (искуство): ученици стичу искуство и разумевање дечијих права као принципа који владају у колективном животу одељења и школске заједнице (ставови, вредности и вештине).
- Учење **за** дечија права (примена): деца се подстичу да успоставе и оживотворе своја права у разреду и у школи. На тај начин, они се обучавају за своју будућу улогу информисаних и активних грађана у демократској заједници (учествовање, како у школи тако и касније у животу).

Ове три димензије учења у образовању за демократско грађанство (ЕДЦ) подржавају и допуњавају једна другу. Овај приручник демонстрира како се то може урадити. "Учење кроз" дечија права подразумева пажљив избор наставних метода које омогућавају ученицима да школу доживљавају као микро-заједницу која је вођена принципима људских и дечијих права. На пример, деца морају осетити да су поштована као особе, те да се њихово мишљење чује у расправама и приликом доношења одлука. И искуства која стичу деца и млади је потребно поштовати и размотрити, с обзиром да је стварно животно искуство повезано са информисаношћу и размишљањем о људским и дечијим правима.

Нема сумње, То је захтеван посао за читаву школску заједницу: упознати се са дечјим и људским правима, омогућити искуство и амбијент и – на примеру саме школе – научити децу како да узму учешћа у демократском друштву. Да би тај задатак био успешно остварен, морају се – са своје стране – потрудити не само наставници и руководства школе, већ исто тако и ђаци и њихови родитељи. У том процесу, често пропагирани принцип партиципације постаје део животног искуства. До сада су у великом броју одељења и школских заједница форме учествовања оживотворене као део образовања за дечја права (в. уоквирени текст).

Различите форме учествовања

Учествовање се може одвијати на разне начине. Оно почиње у учионици или школској заједници, да би временом постало саставни део живота:

1. информисање о актуелним проблемима и лидерима
2. писање о актуелним проблемима и лидерима
3. расправљање о актуелним проблемима
4. ангажовање за одређени циљ у друштвеној заједници
5. формирање или учлањивање у политичке странке или друге друштвене организације или облике самоорганизовања грађана у локалној средини
6. присуствовање састанцима интересних група
7. постати вођа неке невладине организације (НВО)
8. гласање на изборима
9. вођење кампање у корист кандидата за јавну функцију
10. кандидовање за јавну функцију и обављање дужности ако будемо изабрани
11. плаћање пореза
12. лобирање
13. ступање у војну службу, одн. служење војне обавезе
14. коришћење постојећих правних средства као што је обраћање владиним службеницима, покретање судских поступака, итд.

5. Дидактичко полазиште: (индуктивно) учење помоћу примера

Овај приручник доноси класични индуктивни приступ учењу помоћу примера. Проучавањем или тако што ће искусити један пример или њих неколико ученици могу да схвате један општи, апстрактни принцип или увид. Овај приручник приказује како наставник у три корака поучава помоћу примера:

1. Наставник пажљиво бира пример и одлучује кроз који медиј и методе ће га презентовати ученицима.
2. У фазама расправе и размишљања, ученици развијају своје опште разумевање и схватају кључне појмове које је пример показао.
3. Ученици у новом контексту примењују и тестирају новостечена сазнања и системе категорисања (утврђивање градива, трансфер).

За подршку наставника у реализацији 2. корака за све наставне јединице, користи се шема која упућује на три димензије образовања за демократско грађанство и дечија права (видети у Првом делу приручника). Предлажу се кључна питања за усмеравање размишљања ученика у разреду. Размишљање ученика је веома важно; ни наставници ни ученици не треба да занемаре циљеве учења, већ њих треба ученици својим речима да дефинишу као нешто што су разумели, искусили, увежбали, или желе да то примене у будућности. Размењујући своја сазнања у разреду ученици ће имати користи једни од других, као и разредна заједница у целини.

Процеси учења постаће ефикасни уколико ученици знају зашто и у коју сврху уче одређене информације, појмове и категорије, вештине, односно начине и начела понашања у демократским заједницама. Фазе размишљања и дискусије требало би не само да извуку опште закључке из конкретних примера, већ и да обухвате целокупан процес учења. У смислу конструктивистичког учења, ученици ће постати свесни личног приступа учењу у целини и сазнаће којем типу ученика припадају, те које су њихове специфичне предности и потребе за учењем. Настава у духу људских права ("кроз") подстиче наставнике да ученицима дају и простора и времена за учење у складу са њиховим потребама. Тада можемо постати свесни својих профила као ученика, а тај профил је део нашег идентитета.

Са становишта демократског вођства, наставник не би требало да сметне с ума циљеве наставе већ да их подели са ученицима, што само по себи претвара план часа у вежбу демократског одлучивања.

На крају, овај облик мета-учења на часовима дечијих права ствара модел како научити ученике да организују своје властите процесе учења. У савременим друштвима процеси промене, на пример, у друштву, технологији, привреди, глобализацији или животној средини, постају динамичнији и комплекснији. Ово представља нове изазове за будуће генерације – да би успели у свом послу и да би били способни да учествују у доношењу одлука, треба да учествују у процесу учења током целог живота, при том да решавају проблеме које нико у школи данас не може предвидети. Наши ученици треба да постану стручњаци у кооперативном учењу, раду на пројектима, проценама поступка и решавању проблема. У овом приручнику, предложили смо неке мале кораке за децу на почетку живота у својству протагониста процеса учења.

6. Учење решавањем задатака – наставник прати рад ученика

Наставне јединице су конципиране као мали пројекти; ученици се суочавају са проблемима који су уобичајени у раду на пројекту, а односе се на предмет пројекта, организацију рада, комуникацију, рокове итд. Налазећи начине како учити и решити те проблеме, ученици развијају велики избор компетенција (учење на основу задатака).

У 1. наставној јединици, деца су добила задатак да направе цвет са својим именом и фотографијом. Остављено је њима, на пример, да дизајнирају свој цвет, где ће набавити материјале, како ће пронаћи фотографију, на који начин ће планирати своје време. На овај начин, деца ће научити много "на задатку", али наставник треба пажљиво да размисли о постављању задатка, да одлучи о следећим питањима: Колико ће времена деца имати? Који материјал треба да обезбеде? Да ли је потребно да се набаве неки већ готови делови за цвеће? (Види варијације за пројекат дате у 1. наставној јединици).

Овај пример показује да се деца на врло раном узрасту подстичу да преузму одговорност за свој рад у разреду, заправо, да деле одговорност са наставником. Ова врста искуства је битна на напреднијем нивоу, на којем ученици самостално планирају свој рад.

У образовању за дечија права, као саставном делу образовања за демократско грађанство (ЕДЦ), наставник ће да делује у ширем спектру улога и активности.

Учење "о" дечијим правима одговара класичној функцији инструкције и информације - предавањем, читањем, гледањем видео клипа, итд.. Учење "кроз" и "за" дечија права, с друге стране, захтева од наставника да своје понашање и личност користи као модел. Деца ће учити поруку одраслих као веродостојну ако њихово понашање то подупире, на пример, тоном гласа, разумевањем, толеранцијом, праведношћу или охрабривањем. Методе учења и поучавања, као што све јединице у овој књизи показују, уско су у вези са предметом. Приступ учења на основу задатака захтева пажљиво планирање и припрему наставника, који се у том тренутку може чинити мање активним у разреду. Међутим, док ученици раде, наставник их ближе надзире, како би идентификовао њихове компетенције и потребе у учењу у смислу знања, разумевања, стицања вештина и вредности.

7. Поучавање о дечјим правима: кључна питања за избор наставних метода

У овом приручнику, покушали смо да опишемо мале пројекте за поучавање о дечијим правима тако што наставник може да пренесе на остале задатке и теме главни приступ – учење базирано на задатку, фокус на решавању проблема, интерактивно учење усмерено на ученике, школа као модел заједнице руковођене начелима људских и дечијих права. Методе учења код овог приступа носе важан део поруке, а вештина да се изаберу методе које подржавају садржај и процес учења, показује како су нека кључна питања, која се односе на избор метода поучавања, решена у пројектним модулима овог приручника. Доле наведена кључна питања могу послужити као смерница приликом планирања нових пројеката ове врсте.

Кључна питања	Веза са модулима у овом приручнику
Да ли су теме и методе прилагођене знању, ставовима и очекивањима ученика?	Наставник мора сам да одлучи, као и које смернице (савети) су ученицима потребне.
Структура ученика (нпр. пол, етничко порекло, потребе учења) дефинише услове учења у разреду. Да ли је наставник размотрио те специфичне услове приликом избора метода?	Само наставник може да одговори на ово питање. Можда ће посебни услови учења у одређеном разреду захтевати да се наставна јединица промени за одређена питања и потребе.
Да ли су методе подстакле жељу и интерес за учењем?	Основни приступ учења на основу задатка у модулима обезбеђује активно учествовање ученика.
Да ли методе подржавају личну иницијативу ученика и да ли им дозвољавају да организују свој процес учења?	Сви модули учења направљени су као пројекти. Ово омогућава ученицима одговорност за свој рад, укључујући и организацију времена. Ризик неуспеха одговара ситуацијама из стварног живота- и ако се размишља са емпатијом, нуди важне могућности за учење.
Дозвољавају ли методе ученицима да разматрају своја лична искуства и поступке?	Сви модули укључују и фазе испитивања, а у неким од њих од ученика се тражи да изнесу своје искуство у учењу.
Да ли методе охрабрују ученике да проблеме и теме посматрају са различитих гледишта?	Нпр. 1.разред – Ја имам име. Деца постају свесна како да посматрају једни друге и да свака индивидуа има своју особеност. Осми разред - Плакат. Дечије право се анализира са различитих становишта.
Подупиру ли методе критичко размишљање и расправу?	Сви модули укључују расправу и критичко размишљање.
Дозвољавају ли методе учење помоћу „главе, срца и руку“?	Уметничко дело, кутија с благом, глумити чаробњака.
Дозвољавају ли методе ученицима да искажу своје компетенције?	Учити у различитим условима (индивидуално учење, кооперативно учење, пленарне седнице) Пројекти воде ка видљивим резултатима. Размишљање о учењу помаже ученицима да постану свесни свог напретка и постигнућа.
Дозвољавају ли методе различитим типовима ученика да уче на различите начине (конструктивистичко учење)?	Амбијент индивидуалног учења и велики избор активности дозвољавају различитим типовима ученика да раде и да се развијају у складу са својим потребама.
Да ли методе обучавају ученике да развијају основне вештине (на пример, прикупљање информација, презентације, планирање пројеката, тимски рад)?	Основне вештине се идеално уче у раду на пројекту, укључујући прикупљање информација, презентације, планирање пројеката, тимски рад.

8. „Дакле, то значи да имам право на одмор, зар не?“ - Прича из учионице

Учитељица Садина Сијерчић је брижљиво припремила учионицу. Деца седе распоређена у групе. Њихова радна површина су столови за групе на којима су постављене велике обележене коверте. За једним столом су 'зечеви', за другим 'медведи', а за трећим столом седе 'тигрови'. Узбуђени зечеви отварају коверту на столу: Наставник замоли осмогодишњака да наглас прочита текст.

Зека чита, „Деца имају право на највиши ниво здравствене и медицинске заштите,“ те седа. „Ту је такође и један број“, опомиње наставник узвикује. „Не радимо математику, али број је важан!“ Зека послушно поново устаје и каже „Члан 24“. Наставник је задовољан. Зека може да дође испред табле пред целим разредом. Члан 24 је у облику балона приказан на папиру у боји. Може да се залепи на таблу.

На табли има места за много балона. Заједно, они ће носити балон са натписом „Дечија права“. Наставник је веома задовољан. „То је право које ви имате“ обраћа се деци. Уједно наставља, „У свим се ковертама налазе још многа права. Свако право је један балон.“ Деца су разумела. Сада је много руку подигнуто. Сви јако желе да отворе коверту, прочитају и изађу на таблу, залепе балон на таблу и да буду похваљени.

То се наставља следећих пола часа. Сада је ред на медведе. Тачније, ред је на медведици. Она је извукла Члан 30. Чита: „Деца припадници мањина имају право на своју културу, исповедање своје вере и употребу свог језика.“ А са суседног стола тигар додаје: „Деца имају право на одмор и слободно време, на игру и рекреацију. Члан 31.“

Ученици трећег разреда су у веселом, активном и одушевљеном расположењу. Пуно је комешања и шапутања и сви желе да буду саслушани.

Је ли ово добро поучавање? Је ли ово успешан час о дечијим правима? Колико је ова настава релевантна за ове ученике и њихове вештине?

Ту је потребно једно објашњење. Описани час је одржан у Горажду, у касно пролеће 1998. године. Горажде је град у Источној Босни, који је био одсечен од света, изолован и скоро заборављен за време рата у Босни и Херцеговини. Да се у школи говори о темама попут верског опредељења и заштите мањина је изузетно искуство, и нимало лак задатак за ученике и наставнике. Још један детаљ са овог часа: Мало пре звона, учитељица је питала ученике трећег разреда шта су научили. Духовита зечица подигла је руку и приметила, „Сада знам да постоји члан 31 који каже да имам право на одмор и слободно време. То значи да сад имам право на школски одмор, зар не?“, на шта се цео разред насмејао.

И учитељица се прво насмејала, али се затим и замислила. Шта се ту збило? И како даље. Затечена је, искрсла је повећа тешкоћа: Ученица је савладала лекцију и ефектно покушала да један члан Конвенције о правима детета унесе у своју свакодневицу. Човек није у стању да прочита мисли ове учитељице, већ само да наслути колико јој је у овој ситуацији било тешко. Притом је и аутор овог текста имао о чему да промисли: Да ли је то била намера ове конвенције која је у првом реду донета као јуристички инструмент? Треба ли омогућити да се све и свако петља у интерпретацију једне поуздане парадигме конструктивистичког учења? Шта ће се догодити у учионици ако допустимо таква размишљања? Садина Сијерчић, учитељица у источnobосанском одељењу трећег разреда у описаном тренутку није имала времена да мозга о сложеним јуристичким или друштвено релевантним питањима. Нашла се на танком леду и вероватно тачно схватила да је то тренутак одлуке: она сад треба да за своје бројне ђаке у разреду постави миљоказ, то јест оријентир. Овако или онако. На њој је да одлучи да ли ће дечја права остати упамћена као један весели час са балонима, без утицаја на

свакодневно резонување, или ће се ту, у Источној Босни, једног лепог јутра крајем деведесетих година прошлог столећа, утврдити шта је жеља свих нас: Једно право се суочава са једним од најважнијих докумената, Конвенцијом о правима детета која је ратификована широм света. Садина Сијерчић је реаговало на следећи начин: Прешла је погледом по разреду, затим погледала девојчицу и размислила наглас. "Да, имаш право. Имамо овај члан 31. Он теби и свој осталој деци гарантује забаву и дружење. То значи да ја морам добро промислити колико ћу од вас тражити домаћих задатака. Морам размислити да ли је у реду да свака ученица и сваки ученик који су задатак урадили за време часа не добију још да раде и код куће, а да сваки онај који је можда спорији, а можда тек пажљивији у раду, добије додатну обавезу да ради код куће и тако има мање времена за забаву. Да. Ја, ако познајем члан 31 Конвенције о правима детета, морам мислити о томе." Међутим, Садина Сијерчић није ту стала са својим излагањем. Наставила је: "Морам вам, међутим, саопштити још нешто. Ви сада познајете и члан 28. А он вам гарантује право на образовање. Е, сад, до одмора је остало још времена да се ти и твоји другари образујете."

Разред се на то ућутао, а ученица није била сасвим задовољна. То се видело. Није ни могла бити. Шта се показало тог мајског јутра у Источној Босни? Једна осмогодишња ученица је покушала да разуме међународно важећу конвенцију коју је њена земља ратификовала и тим чином прихватила као део сопственог државног правног система. Али и много више: девојчица је покушала да у свој живот, своју свакодневицу, унесе ову конвенцију и ту је спроведе. Она је покушала да да тумачење на правом месту – у школи. На томе месту се одлучује како ћете дочекати државу и онога ко државу представља, те како ћете ви у тој истој држави бити дочекани.

А Учитељица? Ова учитељица је у очима својих ђака порасла. Она је допустила оно што ми зовемо "оснаживање" (*empowerment*) и истовремено покушала да реагује примерено ситуацији. Садина Сијерчић из Горажда је са својим одељењем и, посебно, са поменутом ученицом, закорачила на један подужи пут. Она је, мање или више разумљиво за осмогодишње дете, показала да у Конвенцији о правима детета постоје чланови који стоје у међусобној "конкурентности", чланови који се међусобно не искључују али су препуштени тумачењу њихове међусобне зависности.

У овом одељењу, тога преподнева, Конвенција о правима детета је – у сваком случају – постала нешто што није тек једноставан предмет учења, већ треба да за сваког учесника представља практични водич кроз вредносни систем који помаже да одредимо сопствено поступање у контексту широко схваћених друштвених односа.

ТРЕЋИ ДЕО: Правни документи и наставни материјали

- 1. Конвенција о правима детета за ученике**
- 2. Дечја права разврстана према четири димензије**
- 3. Конвенција УН о правима детета (од 20. новембра 1989)**
- 4. Како илустровати дечја права (картице о дечјим правима)**

На следећим страницама налазе се важни документи о дечијим правима који се могу користити на часовима, као и упутство за њихову примену. А то су: Конвенција о правима детета за ученике (1), дечија права разврстана према четири димензије (2), Конвенција УН о правима детета од 20.

новембра 1989. године (3), као и картице о дечијим правима које могу да се копирају и користе на часовима (4). Дефиниције коришћене у Конвенцији за ученике одговарају кратком тексту на картицама дечијих права. Обиље допунског материјала за часове може се наћи на интернету.

1. Конвенција о правима детета за ученике

Зашто верзија Конвенције за ученике?

У облику у којем ју је усвојила Генерална скупштина Уједињених нација и у којем је ратификована од стране већине земаља у свету, Конвенција је правни документ писан изразито стручним језиком. Да би млади људи разумели шта су њихова права и одговорности, морамо документе попут Конвенције о правима детета артикулисати сопственим речима. О томе говори Члан 42 Конвенције, којим се државе чланице УН обавезују да што шире, на одговарајући и активан начин упознају децу са принципима и одредбама овог документа. Нема сумње да се овај текст Конвенције о правима детета, намењен деци и младима, разликује од оригинала, те да омогућава активан приступ правима. Он ће омогућити већем броју нас да се с више пажње односимо према својим правима.

Након толико разговора о правима, шта је са нашим одговорностима?

Права и одговорности / обавезе се не могу посматрати одвојено једни од других. Конвенција УН описује права која деци и младима гарантују владе. Као и код сваког односа – да би он функционисао – било да је то однос међу пријатељима, или унутар породице, у школи, у спортском друштву или између држава, морамо мислити и на то да ми према другим људима имамо и одређених одговорности / обавеза, као што, с друге стране, такве одговорности и обавезе других постоје према нама. Две темељне обавезе које имамо према другима јесу поштовање и толеранција. Конвенција УН о правима детета описује ове основне обавезе које владе имају према особама млађим од 18 година.

Конвенције о правима детета за ученике

Члан	Наслов	Кратак опис
1	Дефиниција детета	Дете је људско биће млађе од 18 година.
2	Забрана дискриминације	Ниједно дете не сме бити дискриминисано с обзиром на боју коже, пол, језик, вероисповест, убеђење, порекло, имовно стање, онеспособљеност или припадност некој националној или етничкој мањини.
3	Добробит детета је од примарног значаја	У свим законима и судским одлукама, од примарног значаја је добробит детета.
4	Примена права	Свака држава мора да обезбеди, најбоље што може, остваривање дечијих права.
5	Поштовање родитељских права	Свака држава је обавезна да води рачуна о поштовању права, дужности и обавеза родитеља на начин који омогућава несметано остваривање права деце. (Владе морају поштовати права и дужности родитеља, чланова породице и/или старатеља у процесу усмеравања и саветовања деце о њиховим правима).
6	Опстанак и развој детета	Свако дете има право на живот и опстанак. Држава мора да обезбеди правилан развој деце и омладине.
7	Име и држављанство	Свако дете, од рођења и надаље, има право на име, држављанство и родитељско старање.
8	Очување идентитета	Свако дете има право на очување или повраћај имена, држављанства и породичних веза.
9	Одвајање од родитеља	Свако дете има право да живи са својим родитељима, осим када је потребно да се од њих заштити. Ако је дете потребно одвојити од једног или оба родитеља, оно има право да изнесе сопствено мишљење. Уколико је дете одвојено од једног или оба родитеља, оно има право да зна где се одсутни родитељ налази.
10	Спајање породице	Свако дете има право да напусти било коју државу и да уђе у своју земљу ради спајања са својом породицом.

11	Заштита од киднаповања или незаконитог пребацивања	Свака држава се мора борити против отимања и незаконитог одвођења деце у другу земљу, те њиховог задржавања у иностранству од стране родитеља или друге особе.
12	Слобода мишљења	Свако дете има право да формира и изрази своје мишљење о свим питањима која га се тичу. То посебно важи у судским и административним поступцима. Што је дете старије, више ће се уважавати његово мишљење.
13	Слобода изражавања	Свако дете има право да слободно изрази своје мишљење, да тражи, прима и даје информације путем средстава информисања. Свако дете има и обавезу да приликом изражавања свог мишљења поштује права других.
14	Слобода мисли, савести и вероисповести	Свако дете има право на слободно испољавање вероисповести, уверења и савести. Држава мора поштовати права и обавезе родитеља приликом остваривања ових дечијих права.
15	Право на мирно јавно окупљање	Свако дете има право на окупљање са осталом децом, на укључивање у рад или оснивање неког удружења или организације, све док тиме нису повређена права других.
16	Заштита приватности	Ниједно дете не сме да буде изложено мешању у његов приватни и породични живот, дом или преписку. Такође, ниједно дете не сме да буде изложено нападима на његову част и углед.
17	Приступ информацијама	Свака држава мора да обезбеди детету приступ информацијама путем различитих средстава информисања и стицање сазнања битних за његово добро. Држава такође има дужност да дете заштити од штетних информација.
18	Одговорност родитеља	Родитељи или старатељи имају заједничку одговорност у подизању детета. Држава има одговорност да им у томе помогне, на пример, обезбеђивањем установа за чување деце запослених родитеља.
19	Заштита од злостављања	Држава је одговорна за заштиту деце од злоупотребе од стране родитеља или других људи. Свако дете има право да зна како да избегне или поступа код сваког облику злоупотребе.

20	Млади људи без породица	Свако дете које не живи са својом породицом има право на посебну заштиту и помоћ. Оно има право на смештај у хранитељску породицу или одговарајућу установу у складу са својим етничким, верским, културним или језичким пореклом.
21	Усвојење	Дете може да буде усвојено уколико то држава дозвољава, признаје и одобрава, и уколико је то у најбољем интересу детета.
22	Деца избеглице	Свако дете које је принуђено да напусти своју земљу, које је избеглица и тражи азил има право на посебну заштиту и помоћ државе.
23	Деца са сметњама у развоју	Свако дете са физичким или менталним сметњама има право на посебну бригу и образовање. Треба му пружити помоћ при осамостаљивању и активном учешћу у заједници.
24	Здравствена заштита	Свако дете има право на најбољу могућу здравствену заштиту. Држава је обавезна да смањи смртност деце, да обезбеди примарну здравствену заштиту деце и младих, да се бори против неухрањености и болести, да гарантује здравствену заштиту мајкама пре и после порођаја, да обезбеди приступ здравственом образовању, да развија превентивну здравствену заштиту у јавном сектору и укида обичајне праксе штетне по здравље деце.
25	Провера спровођења лечења или старања	Свако дете које је збринато у некој установи ради заштите, старања или лечења има право на проверу свих околности од значаја за његово збрињавање.
26	Социјална заштита	Свако дете има право на социјалну заштиту као што је социјално осигурање. Држава гарантује исплате детету узимајући у обзир финансијску ситуацију породице или старатеља.
27	Животни стандард	Свако дете има право на животни стандард примерен његовом физичком, духовном, моралном и социјалном развоју. Родитељи или старатељи првенствено имају одговорност да то обезбеде. Држава је у обавези да им у томе помогне.

28	Образовање	Свако дете има право на образовање и похађање школе. Држава је обавезна да обезбеди бесплатно и обавезно основно образовање, те, слично, да средње образовање учини доступним свој деци и омладини. Држава има обавезу да обезбеди примерен третман младих у школи, без кршења њихових људских права. Такође, дужност државе је да на међународном плану доприноси елиминацији незнања и неписмености међу децом.
29	Циљеви образовања	Школско образовање треба да развија личност и способности сваког детета, да припреми свако дете за живот одрасле особе, као и да подстиче децу да поштују људска права, своју и друге културе и вредности.
30	Деца која припадају мањинама	Свако дете које припада мањини мора имати право да учи о својој култури, религији и језику, као и да их упражњава.
31	Одмор, игра и слободно време	Свако дете има право на одмор и слободно време кад може да се игра и слободно учествује у културном животу и уметности.
32	Дечји рад	Свако дете има право да буде заштићено од сваког облика експлоатације и рада који може да омета његово школовање или развој. Држава има обавезу да одреди минималну старосну границу за запошљавање, број радних сати на дан и услове рада.
33	Заштита од опојних дрога	Свако дете има право на заштиту од производње и трговине незаконитим дрогама.
34	Заштита од сексуалног искоришћавања	Свако дете има право на заштиту од сексуалног изабљивања и сексуалне злоупотребе, те од проституције и порнографије.
35	Заштита од продаје и трговине	Држава мора да предузме све што је у њеној моћи да спречи насилно одвођење деце или трговину децом.
36	Заштита од свих других облика искоришћавања	Свако дете има право на заштиту од свих других облика искоришћавања (нпр. просјачења).

37	Мучење и лишавање слободе	Свако дете има право да буде заштићено од мучења, окрутног поступања и кажњавања, незаконитог хапшења или других облика лишавања слободе. Држава је обавезна да забрани смртну казну и доживотни затвор за младе. Уколико је дете лишено слободе, с њим се мора поступати хумано, уз поштовање људског достојанства. Уколико је лишено слободе, дете ће бити одвојено од одраслих, биће му омогућено да одржава контакте са својом породицом и да користи правну помоћ.
38	Рат и оружани сукоб	Деца и млади млађи од 15 година имају право да не учествују у рату и оружаном сукобу. Држава је обавезна да обезбеди заштиту и бригу о деци погођеној ратом.
39	Рехабилитација и реинтеграција	Свако дете које је жртва оружаног сукоба, злостављања, занемаривања или искоришћавања има право на одговарајућу негу ради психичког и физичког опоравка, те друштвене реинтеграције.
40	Малолетничко правосуђе	Свако дете оптужено да је починило кривично дело има право на достојанствен третман на суду. Оно је невино док се кривица не докаже. Свако дете има право на правично суђење, на тумача (уколико је потребан), на заштиту приватности и на преиспитивање судске одлуке. Држава је у обавези да одреди најнижу старосну границу испод које деца не могу бити сматрана кривично одговорном. Држава такође има обавезу да обезбеди алтернативне мере кажњавања за осуђену децу и младе људе.
41	Виши национални стандарди имају приоритет	Уколико закони државе штите права детета боље од Конвенције, они ће се и примењивати.
42	Објављивање дечијих права	Свака држава се обавезује да о дечијим правима упозна, на што разумљивији начин, како одрасле тако и децу.

2. Дечја права разврстана према четири димензије

Конвенција о правима детета може се поделити у четири групе права. Овакво разврставање се може применити у настави, при покушају да се са ученицима садржај Конвенције уобличи према неком новом редоследу, што може бити рађено индивидуално или у групама ученика – по датим одељцима.

I. Партиципација подразумева могућност да се узима учешће у доношењу одлука, слободу удруживања са другим људима, слободу мишљења и слободу информисања из бројних и различитих извора.

II. Остварити свој потенцијал значи да се морају обезбедити одређени услови који ће нам омогућити оптималан лични развој. У ову групу права спадају образовање, породица, култура и идентитет као важни елементи нашег живота.

III. Живети добро: Право на опстанак обухвата све наше основне потребе, под чиме се подразумевају исхрана и безбедност, животни стандард и здравље.

IV. Бити безбедан значи да млади имају право на заштиту од злоупотребе, занемаривања, економског искоришћавања, тортуре, отмице и проституције.

Листа која следи даје преглед дечјих права сврстаних и поређаних у четири групе, са кратким назнакама о чему се ту ради.

I. ПАРТИЦИПАЦИЈА: НАШЕ ПРАВО ДА УЧЕСТВУЈЕМО

Члан 3.	Добробит детета је од примарног значаја
Члан 12.	Слобода изражавања мишљења детета
Члан 13.	Слобода изражавања
Члан 14.	Слобода убеђења, савести и вероисповести
Члан 15.	Слобода удруживања и мирног окупљања
Члан 16.	Заштита приватности
Члан 17.	Приступ медијима и информацијама

II. ОСТВАРИВАЊЕ ЛИЧНОГ ПОТЕНЦИЈАЛА: ПРАВО ДА СЕ РАЗВИЈАМО КАО ЛИЧНОСТ

Члан 5.	Поштовање родитељских права
Члан 7.	Име и држављанство
Члан 8.	Заштита идентитета детета
Члан 10.	Спајање породице
Члан 21.	Усвајање детета
Члан 23.	Деца са оштећењима у развоју
Члан 28.	Образовање
Члан 29.	Циљеви образовања
Члан 30.	Деца припадници мањина

III. ЖИВЕТИ ДОБРО: НАШЕ ПРАВО ДА ОПСТАНЕМО

Члан 6.	Опстанак и развој детета
Члан 9.	Начело неодвајања од родитеља

- Члан 18. Одговорност родитеља и старатеља
 Члан 24. Заштита здравља и медицинске услуге
 Члан 26. Социјално осигурање
 Члан 27. Одговарајући животни стандард
 Члан 31. Право на одмор и слободно време

IV. БИТИ БЕЗБЕДАН: НАШЕ ПРАВО НА ЗАШТИТУ

- Члан 2. Забрана дискриминације
 Члан 11. Заштита од отмице и невраћања деце
 Члан 19. Заштита од злоупотребе и занемаривања
 Члан 20. Брига за младе људе без породице
 Члан 22. Заштита деце-избеглица
 Члан 25. Провера спровођења лечења или старања
 Члан 32. Заштита од економског искоришћавања
 Члан 33. Заштита од дрога
 Члан 34. Заштита од сексуалног искоришћавања
 Члан 35. Заштита од продаје и трговине људима
 Члан 36. Заштита од свих облика искоришћавања
 Члан 37. Заштита од мучења и нехуманог поступања
 Члан 38. Ратови и оружани сукоби
 Члан 39. Социјална реинтеграција деце као жртава насиља
 Члан 40. Третман деце по кривичном закону

У табли изнад недостају четири права. Они се не могу сврстати ни у једну групу, јер су усмерена углавном на одговорност државе. Права су:

1.	Дефиниција детета
4.	Примена права
41.	Виши национални стандарди имају приоритет
42.	Објављивање дечјих права

3. Конвенција УН о правима детета (од 20. новембра 1989)

КОНВЕНЦИЈА О ПРАВИМА ДЕТЕТА

Усвојена и отворена за потписивање, ратификовање и приступање резолуцијом Генералне скупштине Уједињених нација 44/25 од 20. новембра 1989. Ступа на снагу 2. септембра 1990, у складу са Чланом 49.

ПРЕАМБУЛА

Државе чланице ове конвенције,

Сматрајући да, у складу са принципима прокламованим на Повељи Уједињених нација, признавање урођеног достојанства и једнаких и неотуђивих права свих припадника људске заједнице представља основу слободе, правде и мира у свету,

Имајући у виду да су народи Уједињених нација у Повељи поново потврдили веру у основна права човека и достојанство и вредност људске личности и одлучили да доприносе социјалном напретку и подизању животног стандарда у већој слободи, Свесне да су Уједињене нације у Општој декларацији о правима човека² и међународним пактовима о правима човека³ прокламовале и сагласиле се да сваком појединцу припадају сва права и слободе садржане у њима, без обзира на расу, боју коже, пол, језик, вероисповест, политичко или друго убеђење, национално или социјално порекло и имовинско стање, рођење или други статус.

Подсећајући да су Уједињене нације у Општој декларацији о правима човека прокламовале да детињству припада посебна брига и помоћ,

Уверене да породици, као основној јединици друштва и природној средини за развој и благање свих њених чланова, а посебно деце, треба да буде пружена неопходна заштита и помоћ како би могла у потпуности да преузме одговорности у заједници,

Свесне чињенице да дете, у циљу потпуног и складног развоја личности, треба да расте у породичној средини, у атмосфери среће, љубави и разумевања,

Сматрају да дете треба да буде у потпуности припремљено да живи самостално у друштву и да буде васпитано у духу идеала прокламованих у Повељи Уједињених нација, а посебно у духу мира, достојанства, толеранције, слободе, равноправности и солидарности,

Имајући у виду да је потреба за посвећивањем посебне бригае за дете изнесена у Женевској декларацији о правима детета из 1924. године⁴ и у Декларацији о правима детета коју су усвојиле Уједињене нације 1959. године⁵ и призната у Општој Декларацији о правима човека, у Међународном пакту о грађанским и политичким правима (посебно у чл. 23. и 24), у Међународном пакту о економским, социјалним и културним правима (посебно у члану 10) и у статутима и одговарајућим инструментима специјализованих агенција и међународних организација које се баве заштитом деце,

² Резолуција бр. 217 А (III)

³ Резолуција бр. 2200 А (XXI), прилог

⁴ Часопис Лиге народа, посебан додаток бр. 21, октобар 1924. Године, стр. 43,

⁵ Резолуција бр. 1389 (XIV)

Имајући у виду, како је назначено у Декларацији о правима детета коју је усвојила Генералне скупштина 20. новембра 1959. године, да су "детету, с обзиром на његову физичку и менталну незрелост, потребни посебна заштита и брига, укључујући одговарајућу правну заштиту, како пре тако и после рођења"⁶,

Подсећајући на одредбе Декларације о социјалним и правним принципима који се односе на заштиту и благостање деце, с посебним освртом на национално и међународно старатељство и усвојење⁷, Правила Уједињених нација о стандардном минимуму у малолетничком правосуђу (Пекиншка правила)⁸ и Декларацију о заштити жена и деце у случају ванредног стања и оружаног сукоба⁹,

Свесне да у свим земљама света има деце која живе у ванредно тешким условима и да је таквој деци неопходна посебна брига,

Узимајући у обзир значај традиција и културних вредности сваког народа за заштиту и складан развој детета,

Свесне значаја међународне сарадње за побољшање услова живота деце у свим земљама, посебно у земљама у развоју,

Сагласиле су се о следећем:

⁶ ИБИД, преамбула

⁷ Резолуција бр. 41/85, прилог

⁸ Резолуција бр. 40/33, прилог

⁹ Резолуција бр. 3318 (XXIX)

ДЕО I

Члан 1

За сврхе ове конвенције, дете је људско биће које није навршило осамнаест година живота, ако се, на основу закона који се односи на дете, пунолетство не стиче раније.

Члан 2

1. Државе чланице ове конвенције поштују и обезбеђују права садржана у Конвенцији сваком детету под њиховом јурисдикцијом, без икакве дискриминације и без обзира на расу, боју коже, пол, језик, вероисповест, политичко или друго убеђење, национално, етничко или социјално порекло, имовно стање, онеспособљеност, рођење или други статус детета или његовог родитеља или законитог старатеља.

2. Државе чланице предузимају све потребне мере како би се обезбедила заштита детета од свих облика дискриминације или казне засноване на статусу, активностима, израженом мишљењу или убеђењу родитеља, законитих старатеља или чланова породице детета.

Члан 3

1. У свим активностима које се тичу деце од примарног значаја су интереси детета без обзира на то да ли их спроводе јавне или приватне институције за социјалну заштиту, судови, административни органи или законодавна тела.

2. Државе чланице се обавезују да детету обезбеде такву заштиту и бригу која је неопходна за његову добробит, узимајући у обзир права и обавезе његових родитеља, законитих старатеља или других појединаца који су правно одговорни за дете и предузимају у том циљу све потребне законодавне и административне мере.

3. Државе чланице се старају да институције, службе и установе које су одговорне за бригу или заштиту деце буду у складу са стандардима које су утврдили надлежни органи, посебно у области сигурности и здравља и броју и подобности особља, као и стручног надзора.

Члан 4

Државе чланице предузимају све одговарајуће законодавне, административне и остале мере за остваривање права признатих у овој конвенцији. У вези са економским, социјалним и културним правима, државе чланице предузимају такве мере максимално користећи своја расположива средства, а где је то потребно, у оквиру међународне сарадње.

Члан 5

Државе чланице поштују одговорности, права и дужности родитеља или, ако је такав случај, чланова шире породице или заједнице, како је предвиђено локалним обичајима, законских старатеља или других лица законски одговорних за дете, да на начин који је у складу с развојем способности детета обезбеде, упуте и усмеравају дете у остваривању његових права која су призната у овој конвенцији.

Члан 6

1. Државе чланице признају да свако дете самим рођењем има право на живот.

2. Државе чланице обезбеђују у највећој могућој мери опстанак и развој детета.

Члан 7

1. Дете се пријављује одмах након рођења и од рођења има право на име, право на старање, држављанство и, ако је то могуће, право да зна ко су му родитељи и право на њихово старање.

2. Државе чланице обезбеђују остваривање ових права у складу с националним законом и својим обавезама у складу с одговарајућим међународним инструментима из ове области, посебно у случајевима у којима би дете иначе било апатрид.

Члан 8

1. Државе чланице се обавезују да поштују право детета на очување свог идентитета, укључујући држављанство, име и породичне везе, како је то признато законом, без незаконитог мешања.

2. У случајевима када је дете нелегално лишено неких или свих елемената свог идентитета, државе чланице пружају одговарајућу помоћ и заштиту како би му што брже био враћен идентитет.

Члан 9

1. Државе чланице обезбеђују да ниједно дете не буде одвојено од својих родитеља против њихове воље, осим када надлежни органи на основу судског увида одлуче, у складу с одговарајућим законом и процедурама, да је такво раздвајање неопходно и у најбољем интересу детета. Таква одлука може бити неопходна у одређеном случају, као нпр. ако родитељи злостављају или занемарују дете или ако живе одвојено па се мора донети одлука о месту становања детета.

2. У сваком поступку, у складу са тачком 1, све заинтересоване стране добиће прилику да учествују у поступку и да изнесу своје мишљење.

3. Државе чланице поштују право детета које је одвојено од једног или оба родитеља да одржава личне односе и непосредне контакте са оба родитеља на сталној основи, осим ако је то у супротности са најбољим интересима детета.

4. У случајевима када је раздвајање последица мере коју је предузела држава чланица, као што су притвор, затвор, изгнанство, депортација или смрт (укључујући смрт која из било ког разлога наступи док је на бризи државе) једног или оба родитеља или детета, држава чланица ће, на захтев, родитељима, детету или, ако је такав случај, другом члану породице обезбедити основне информације о месту боравка одсутног члана/чланова породице ако давање такве информације не иде на штету добробити детета. Државе чланице се надаље старају да подношење таквог захтева само по себи не повлачи никакве штетне последице за заинтересовано лице/лица.

Члан 10

1. У складу са обавезом држава чланица, сходно члану 9. тачка 1, захтеве детета или његових родитеља да уђе у државу чланицу или је напусти ради спајања породице државе чланице решавају на позитиван, хуман и експедитиван начин. Државе чланице, такође, обезбеђују да подношење таквог захтева не повлачи никакве штетне последице за подносиоце захтева и чланове њихове породице.

2. Дете чији родитељи живе у различитим државама има право да одржава личне везе и непосредне контакте са оба родитеља на сталној основи, осим под изузетним околностима. У том циљу и у складу са обавезом држава чланица, сходно члану 9. тачка 2, државе чланице поштују право детета и његових родитеља да напусте сваку земљу, укључујући и сопствену, као и да уђу у своју земљу. Право на напуштање сваке земље подлеже само оним ограничењима која су прописана законом и која су потребна ради заштите националне безбедности, јавног реда (ордре публиц), јавног здравља и морала или права и слобода других и која су у складу са осталим правима признатим у овој конвенцији.

Члан 11

1. Државе чланице предузимају мере за борбу против нелегалног трансфера и невраћање деце из иностранства.

2. У том циљу, државе чланице подстичу закључивање билатералних или мултилатералних споразума или приступање постојећим споразумима.

Члан 12

1. Државе чланице обезбеђују детету које је способно да формира своје сопствено мишљење право слободног изражавања тог мишљења о свим питањима која се тичу детета, с тим што се мишљењу детета посвећује дужна пажња у складу са годинама живота и зрелашћу детета.

2. У ту сврху, детету се посебно даје прилика да буде саслушано у свим судским и административним поступцима који се односе на њега, било непосредно или преко заступника или одговарајућег органа, на начин који је у складу са процедуралним правилима националног закона.

Члан 13

1. Дете има право на слободу изражавања која обухвата и слободу да тражи, прима и даје информације и идеје свих врста, без обзира на границе, било усмено или писмено или преко штампе, уметности или неког другог медија по избору детета.

2. Остваривање овог права може да подлеже извесним ограничењима, али само оним која су одређена законом и која су неопходна:

(а) ради поштовања права или угледа других; или

(б) ради заштите националне безбедности, или јавног реда (ордре публиц), или јавног здравља или морала.

Члан 14

1. Државе чланице поштују право детета на слободу мишљења, савести и вероисповести.

2. Државе чланице поштују права и дужности родитеља и, ако је такав случај, законитих старатеља да усмеравају дете у остваривању његовог права на начин који је у складу са развојем његових способности.

3. Слобода испољавања вероисповести или убеђења може да подлеже само оним ограничењима која су прописана законом и која су неопходна ради заштите јавне сигурности, реда, здравља или морала или основних права и слобода других.

Члан 15

1. Државе чланице признају права детета на слободу удруживања и слободу мирног окупљања.

2. Не могу се наметнути никаква ограничења на остваривање ових права, осим оних која су у складу са законом и која су неопходна у демократском друштву у интересу националне безбедности или јавне сигурности, јавног реда (ордре публиц), заштите јавног здравља или морала или заштите права и слобода других.

Члан 16

1. Ниједно дете не сме бити изложено самовољном или незаконитом мешању у његов приватни и породични живот, дом или личну преписку, као ни незаконитим нападима на његову част и углед.

2. Дете има право на заштиту закона од таквог мешања или напада.

Члан 17

Државе чланице признају значајну улогу средстава јавног информисања и омогућавају приступ детета информацијама и материјалима из различитих националних и међународних извора, посебно оних чији је циљ унапређење његовог социјалног, духовног и моралног добра и физичког и менталног здравља. У том циљу, државе чланице:

(а) подстичу средства јавног информисања да шире информације и материјале од социјалног и културног интереса за дете и у складу са чланом 29;

(б) подстичу међународну сарадњу у производњи, размени и ширењу таквих информација и материјала из различитих културних, националних и међународних извора;

(в) подстичу објављивање и ширење дечјих књига;

(г) подстичу средства јавног информисања да посвете посебну пажњу лингвистичким потребама детета које припада мањинској групи или које је аутохтоног порекла;

(д) подстичу развој одговарајућих смерница за заштиту детета од информација и материјала који штете његовом добру, имајући у виду одредбе чл. 13. и 18.

Члан 18

1. Државе чланице ће уложити све напоре, како би се уважавало начело да оба родитеља имају заједничку одговорност у подизању и развоју детета. Родитељи или, у зависности од случаја, законити старатељи имају главну одговорност за подизање и развој детета. Интереси детета су њихова основна брига.

2. Ради гарантовања и унапређивања права садржаних у овој конвенцији, државе чланице пружају родитељима и законитим старатељима одговарајућу помоћ у обављању дужности васпитавања детета и обезбеђују развој институција, објеката и служби за бригу о деци.

3. Државе чланице предузимају све одговарајуће мере како би обезбедиле да се деца запослених родитеља користе услугама дечјих установа и објеката.

Члан 19

1. Државе чланице предузимају све одговарајуће законодавне, административне, социјалне и образовне мере ради заштите детета од свих облика физичког или менталног насиља, повреда или злоупотребе, занемаривања или немарног односа, малтретирања или експлоатације, укључујући и сексуалну злоупотребу, док је на бризи код родитеља, законитих старатеља или неког другог лица коме је поверена брига о детету.

2. Такве заштитне мере треба да обухвате, по потреби, ефикасне поступке за установљивање социјалних програма за обезбеђење подршке неопходне детету и онима којима је поверена брига о детету, као и остале облике спречавања, утврђивања, пријављивања, прослеђивања, истраге, поступања и праћења случајева овде наведеног злостављања детета и, по потреби, обраћања суду.

Члан 20

1. Дете које је привремене или трајно лишено породичне средине или коме, у његовом најбољем интересу, није дозвољено да остане у том кругу има право на посебну заштиту и помоћ државе.

2. Државе чланице, у складу са својим националним законима, обезбеђују алтернативно старање за такво дете.

3. Такво старање треба да обухвата, између осталог, смештај у другу породицу, кафалах према исламском праву, усвојење или, ако је неопходно, смештај у одговарајуће установе за бригу о деци. При разматрању решења, треба обратити дужну пажњу и на чињеницу да је пожељан континуитет у подизању детета, као и на етничко, верско, културно и лингвистичко порекло детета.

Члан 21

Државе чланице које признају и/или дозвољавају систем усвојења обезбеђују да најбољи интереси детета буду одлучујући и:

(а) обезбеђују да усвојење детета одобрава само надлежни орган који утврђује, у складу са односним законом и процедурама и на основу свих релевантних и поузданих информација, да се усвојење дозвољава с обзиром на положај детета у вези са родитељима, рођацима и законитим старатељима и, по потреби, да су заинтересована лица свесно дала сагласност за усвојење на основу таквог савета који може бити потребан;

(б) признају да се међудржавно усвојење може сматрати алтернативном могућношћу бриге о детету ако се дете не може сместити у другу породицу или бити усвојено или ако се о њему не може водити брига на погодан начин у земљи његовог порекла;

(в) обезбеђују да дете на које се односи међудржавно усвојење ужива заштиту и стандарде једнаке онима који постоје у случају усвојења у оквиру једне земље;

(г) предузимају све одговарајуће мере како у случају међудржавног усвојења смештај не би имао за последицу неоправдану финансијску корист за оне који у томе не учествују;

(д) унапређују, где је то погодно, циљеве овог члана закључивањем билатералних или мултилатералних аранжмана или споразума и настоје, у том оквиру, да смештај детета у другој земљи изврше надлежни органи или тела.

Члан 22

1. Државе чланице предузимају одговарајуће мере како би детету које тражи статус избеглице или које се сматра избеглицом, у складу са одговарајућим међународним или националним законом и процедурама, без обзира на то да ли је дете у пратњи својих родитеља или неког другог лица или не, омогућиле да добије одговарајућу заштиту и хуманитарну помоћ у остваривању права садржаних у овој конвенцији и у другим међународним инструментима о правима човека или о хуманитарним питањима чије су чланице поменуте државе.

2. У том циљу, државе чланице, ако сматрају за сходно, учествују у свим напорима Уједињених нација и других надлежних међувладиних или невладиних организација које сарађују са Уједињеним нацијама, у циљу заштите и пружања помоћи таквом детету и налажења родитеља или других чланова породице детета избеглице ради прибављања информација неопходних за спајање са његовом породицом. У случајевима када се не могу пронаћи родитељи нити остали чланови породице, детету се пружа једнака заштита као и свој другој деци која су стално или привремено лишена породичног круга из било ког разлога, како је то наведено у овој Конвенцији.

Члан 23

1. Државе чланице признају да ментално заостало или физички инвалидно дете треба да ужива пун и достојан живот, у условима којима се обезбеђује његово достојанство, подстиче самосталност и олакшава активно учешће детета у заједници.

2. Државе чланице уважавају право инвалидног детета на посебну негу и подстицање и обезбеђивати помоћ детету које за то испуњава услове и онима који су одговорни за старање о њему, а за коју је поднесен захтев, зависно од расположивих средстава, и која одговара стању детета и условима родитеља или других лица која се старају о детету.

3. Уважавајући посебне потребе инвалидног детета, помоћ у складу с тачком 2. пружа се бесплатно увек кад је то могуће, имајући у виду финансијска средства родитеља или других лица која се старају о детету, и која је тако осмишљена да инвалидно дете има ефикасан приступ и добија образовање, обуку, услуге здравствене заштите и рехабилитације, припрему за запошљавање и могућност рекреације на начин који доприноси остваривању што потпуније друштвене интеграције и личног развоја детета, укључујући културни и духовни развој.

4. Државе чланице унапређују, у духу међународне сарадње, размену одговарајућих информација у области превентивне заштите здравља и медицинског, психолошког и функционалног лечења инвалидног детета, укључујући ширење и доступност информација у вези са методама обуке у циљу рехабилитације и стручног оспособљавања, како би се државама чланицама омогућило да побољшају своје могућности и вештине и прошире своја искуства у тим областима. У том циљу, посебна пажња поклања се потребама земаља у развоју.

Члан 24

1. Државе чланице признају право детета на највиши ниво здравствене и медицинске заштите и на рехабилитацију. Државе чланице ће настојати да ни једном детету не буде ускраћено право на такву здравствену заштиту.

2. Државе чланице ће се залагати за потпуно остваривање овог права и, посебно, предузимати одговарајуће мере за:

(а) смањење смртности одојчади и деце;

(б) обезбеђење неопходне медицинске помоћи и здравствене заштите свој деци, с нагласком на развој примарне здравствене заштите;

(в) сузбијање болести и потхрањености, укључујући у оквиру примарне здравствене заштите, између осталог примену лако доступне технологије и обезбеђујући адекватне хранљиве намирнице и чисту воду за пиће, узимајући у обзир опасности и ризик загађења животне средине;

(г) обезбеђење одговарајуће заштите мајке пре и после рођења детета;

(д) омогућавање свим сегментима друштва, посебно родитељима и деци, да буду информисани и да им се пружи подршка у коришћењу основних знања о здрављу, исхрани детета, предностима дојења, хигијени и хигијенским условима животне средине, као и спречавању несрећа;

(ђ) развој превентивне здравствене заштите, савете родитељима и образовање и пружање услуга у вези с планирањем породице.

3. Државе чланице предузимају све ефикасне и одговарајуће мере за укидање традиционалне праксе која штети здрављу деце.

4. Државе чланице преузимају на себе обавезу да унапређују и подстичу међународну сарадњу у циљу постепеног постизања потпуне реализације права из овог члана. У том погледу, посебно ће се узети у обзир потребе земаља у развоју.

Члан 25

Државе чланице уважавају право детета, које су надлежни органи збринули ради старања, заштите или лечења његовог физичког или менталног здравља, на периодичне провере лечења које се обезбеђује детету и свих осталих околности од значаја за његово збрињавање.

Члан 26

1. Државе чланице уважавају право сваког детета да користи социјалну заштиту, укључујући социјално осигурање, и предузимају све мере неопходне за пуно остваривање тог права у складу с националним законима.

2. Ове повластице треба да буду признате, ако то одговара, узимајући у обзир средства и услове детета и лица која су одговорна за издржавање детета, као и све остале услове значајне за захтеве за повластице које поднесе дете или који се поднесу у његово име.

Члан 27

1. Државе чланице признају право сваког детета на животни стандард примерен физичком, менталном, духовном, моралном и друштвеном развоју детета.

2. Родитељ(и) или друга лица одговорна за дете имају првенствено одговорност да, у оквиру својих способности и финансијских могућности, обезбеде животне услове потребне за развој детета.

3. Државе чланице, у складу с националним условима и својим могућностима, предузимају одговарајуће мере за помоћ родитељима и другим лицима одговорним за дете, ради остваривања овог права и, у случају потребе, обезбеђују материјалну помоћ и програме потпоре, посебно у погледу исхране, одеће и становања.

4. Државе чланице предузимају све одговарајуће мере како би обезбедиле да дете добија издржавање од родитеља или других лица која су финансијски одговорна за дете, како у оквиру државе чланице тако и из иностранства. Посебно, ако лице које је финансијски одговорно за дете не живи у истој држави у којој и дете, државе чланице подстичу приступање међународним споразумима, односно закључење таквих споразума, као и других одговарајућих аранжмана.

Члан 28

1. Државе чланице признају право детета на образовање и, ради постепеног остварења тог права на основу једнаких могућности, посебно:

(а) проглашавају основно образовање обавезним и бесплатним за све;

(б) подстичу развој различитих облика средњошколског образовања, укључујући опште и стручно образовање, које је доступно свој деци и предузимају одговарајуће мере као што су увођење бесплатног образовања и пружање финансијске помоћи у случају потребе;

(в) свима омогућавају стицање високог образовања на основу способности, користећи прикладна средства;

(г) свој деци стављају на располагање образовне и стручне информације и услуге професионалне оријентације;

(д) предузимају мере за подстицање редовног похађања школе и смањење исписивања из школе.

2. Државе чланице предузимају све одговарајуће мере како би се дисциплина у школама могла спроводити на начин који је у складу са људским достојанством детета и овом конвенцијом.

3. Државе чланице унапређују и подстичу међународну сарадњу о питањима која се односе на образовање, посебно ради доприноса елиминацији незнања и неписмености у свету и олакшања приступа науци, техничком знању и савременим методама наставе. У том погледу, посебна пажња се поклања потребама земаља у развоју.

Члан 29

1. Државе чланице сагласне су да образовање детета треба да буде усмерено на:

(а) развој личности детета и развој обдарености и менталних и физичких способности до крајњих граница;

(б) развој поштовања права човека и основних слобода, као и поштовање принципа садржаних у Повељи Уједињених нација;

(в) развој поштовања родитеља детета, његовог културног идентитета, језика и вредности, националних вредности земље у којој дете живи и земље из које оно потиче, као и цивилизација које су различите од његове;

(г) припрему детета за одговоран живот у слободном друштву, у духу разумевања, мира, толеранције, једнакости полова и пријатељства међу свим народима, етничким, националним и верским групама и лицима аутохтоног порекла;

(д) развој поштовања природне средине.

2. Ни једна одредба овог члана, као ни члана 28. не сме се тумачити тако да се ограничава слобода појединаца и тела да оснивају и управљају образовним установама, имајући увек у виду поштовање принципа изложених у тачки 1. овог члана и под условом да је образовање у таквим институцијама у складу са минималним стандардима које може прописати држава.

Члан 30

У оним државама у којима постоје етничке, верске или језичке мањине или лица аутохтоног порекла, дете које припада таквој мањини или је аутохтоног порекла не сме бити лишено права, у заједници са осталим припадницима групе, на своју културу, исповедање своје вере и вршење верских обреда или употребу свог језика.

Члан 31

1. Државе чланице признају право детета на одмор и слободно време, на игру и рекреацију која одговара узрасту детета и слободно учешће у културном животу и уметности.

2. Државе чланице поштују и унапређују право детета на пуно учешће у културном и уметничком животу и подстичу пружање одговарајућих и једнаких могућности за културне, уметничке, рекреативне и слободне активности.

Члан 32

1. Државе чланице признају право детета на заштиту од економске експлоатације и рада на послу који може бити опасан или ометати образовање детета или штетити здрављу детета, односно његовом физичком, менталном, духовном, моралном или социјалном развоју.

2. Државе чланице предузимају законодавне, административне, социјалне и образовне мере за примену одредаба овог члана. У том циљу, а имајући у виду одговарајуће одредбе других међународних инструмената, државе чланице посебно:

- (а) одређују минималну старост за запошљавање;
- (б) обезбеђују регулисање радног времена и услова рада;
- (в) одређују одговарајуће казне или друге санкције како би се осигурала ефикасна примена одредаба овог члана.

Члан 33

Државе чланице предузимају све одговарајуће мере, укључујући законодавне, административне, социјалне и образовне мере, за заштиту деце од нелегалне употребе опојних дрога и психотропских супстанци, како је дефинисано одговарајућим међународним уговорима, и за спречавање коришћења деце у нелегалној производњи и трговини тим супстанцама.

Члан 34

Државе чланице обавезују се да заштите дете од свих облика сексуалног изабљивања и сексуалне злоупотребе. У том циљу, државе чланице посебно преузимају све одговарајуће националне, билатералне и мултилатералне мере за спречавање:

- (а) навођења или присиљавања детета да учествује у незаконитим сексуалним активностима;
- (б) експлоататорског коришћења деце у проституцији или другим незаконитим сексуалним радњама;
- (в) експлоататорског коришћења деце у порнографским представама и часописима.

Члан 35

Државе чланице предузимају све одговарајуће националне, билатералне и мултилатералне мере за спречавање насилног одвођења, продаје или трговине децом у било ком циљу и у било ком облику.

Члан 36

Државе чланице штите дете од свих других облика експлоатације штетне за дете.

Члан 37

Државе чланице обезбеђују да:

- (а) ни једно дете не буде изложено мучењу или другим окрутним нељудским или понижавајућим поступцима или казни. Смртна казна и доживотна робија без могућности пуштања на слободу не може се изрећи за кривична дела која су учинила лица млађа од осамнаест година;
- (б) ни једно дете не може бити лишено слободе незаконито или самовољно. Хапшење, притвор или затвор за дете мора бити у складу са законом и користити се само као последња могућа мера и за најкраће могуће време;
- (в) са дететом лишеним слободе поступа се тако што се поштује достојанство људске личности, као и на начин којим се узимају у обзир потребе лица његових година. Свако дете лишено слободе одваја се од одраслих, осим ако се не сматра да је то у најбољем интересу детета и има право да одржава контакт са својом породицом преко писама и посета, осим у изузетним случајевима;

(г) свако дете лишено слободе има право на хитну правну и другу одговарајућу помоћ, право да пред судом или другим надлежним, независним и непристрасним органом постави питање законитости лишавања слободе, као и право на хитну одлуку о том питању.

Члан 38

1. Државе чланице обавезују се да поштују и обезбеде поштовање правила међународног хуманитарног права која се примењују на њих у оружаним сукобима, а која се односе на дете.

2. Државе чланице предузимају све практично изводљиве мере како лица која још нису навршила петнаест година живота не би непосредно учествовала у сукобима.

3. Државе чланице се уздржавају од регрутовања у оружане снаге лица која још нису навршила петнаест година живота.

При регрутовању оних лица која су навршила петнаест година живота али не осамнаест државе чланице настоје да дају предност најстаријима.

4. У складу са обавезама на основу међународног хуманитарног права да штите цивилно становништво у оружаним сукобима, државе чланице предузимају све практично изводљиве мере како би обезбедиле заштиту и бригу о деци погођеној оружаним сукобом.

Члан 39

Државе чланице предузимају све одговарајуће мере за бољи физички и психички опоравак и социјалну реинтеграцију детета које је жртва неког облика занемаривања, експлоатације, злоупотребе, мучења или неког другог облика окрутног, нехуманог или понижавајућег поступања или кажњавања или оружаних сукоба. Такав опоравак и реинтеграција се одвијају у средини која подстиче здравље, самопоштовање и достојанство детета.

Члан 40

1. Државе чланице признају право сваког детета за које се тврди или које је оптужено или за које је признато да је прекршило кривични закон да се с њим поступа на начин којим се подстиче његово осећање достојанства и вредности, што јача његово поштовање права човека и основне слободе других и при чему се узимају у обзир узраст детета и жеља да се побољша његова реинтеграција и да оно преузме конструктивну улогу у друштву.

2. У том циљу и имајући у виду одговарајуће одредбе међу-народних инструмената, државе чланице посебно обезбеђују да се:

(а) ни за једно дете неосновано не тврди, да не буде оптужено или да не призна да је прекршило кривични закон због дела или пропуста који нису забрањени националним или међународним законима у време када су учињени.

(б) сваком детету за које се тврди или које је оптужено за кршење кривичног закона дају бар следеће гаранције:

(i) да се сматра невиним док се кривица не докаже по закону;

(ii) да буде одмах и директно обавештено о оптужбама против њега и уколико је потребно његових родитеља или законских старатеља и да има правну ли другу одговарајућу помоћ у припреми и презентирању своје одбране;

(iii) да се поступак води без закашњења од стране надлежног независног и непристрасног органа или судског тела, у правичном саслушању у складу са законом, у присуству правне или

друге одговарајуће помоћи, и осим уколико се не сматра да то није у интересу детета, посебно узимајући у обзир његове године, или положај његових родитеља или законских старатеља;

(iv) да не буде присиљено да сведочи или да призна кривицу; да се испитују или да буду испитани сведоци друге стране и да се обезбеди учешће и испитивање његових сведока под једнаким условима;

(v) да уколико се сматра да је прекршило кривични закон, ову одлуку и сваку досуђену меру која из тога произилази, поново разматра виши, надлежни, независни и непристрасни орган или судско тело у складу са законом;

(vi) да има бесплатну помоћ преводиоца уколико дете не може да разуме или не говори језик који се користи;

(vii) да се поштује његова приватност на свим нивоима поступка.

3. Државе потписнице ће настојати да подстичу доношење закона, поступака, успостављање органа и установа применљивих на децу за коју се тврди, која су оптужена и за коју се сматра да су прекршили кривични закон, а посебно:

(а) утврђивање најниже старости испод које деца не могу бити сматрана способним за кршење кривичног закона;

(б) кадгод је могуће и пожељно, мере за поступање са таквом децом, без прибегавања судском поступку, с тим да људска права и законска заштита буду у потпуности поштована.

4. Разноликост расположивих могућности као што су брига, саветовање, надзор; правно заступање; условно кажњавање; прихвати; образовање и програми стручног усмеравања и друге могућности институционалне бриге биће на располагању да би се обезбедило да се са децом поступа на начин који одговара њиховом добру и који је пропорционалан и околностима и учињеном делу.

Члан 41

Ни једна одредба ове Конвенције неће утицати на било које друге одредбе које више доприносе остваривању права детета, а које се евентуално налазе:

(а) у законима државе чланице или

(б) у међународном праву које та држава примењује.

ДЕО II

Члан 42

Државе чланице обавезују се да с принципима и одредбама Конвенције што шире и на одговарајући и активан начин упознају како одрасла лица тако и децу.

Члан 43

1. Ради разматрања постигнутог напретка држава чланица у извршавању обавеза преузетих на основу ове Конвенције, оснива се Комитет за права детета који врши функције наведене у даљем тексту.

2. Комитет сачињава осамнаест експерата високих моралних квалитета и признате компетентности у области на коју се односи ова конвенција. Чланове Комитета бирају државе чланице из редова својих држављана и они обављају своје дужности у личном својству, при

чему се води рачуна о подједнакој географској заступљености, као и о главним правним системима.

3. Чланови Комитета бирају се тајним гласањем са листе лица која номинују државе чланице. Свака држава чланица може номинovati једно лице из редова својих држављана.

4. Први избори за Комитет одржавају се најкасније шест месеци након датума ступања на снагу ове конвенције, а након тога сваке друге године. Најмање четири месеца пре датума свих избора, генерални секретар Уједињених нација упућује писмо државама чланицама позивајући их да поднесу своје номинације у року од два месеца. Генерални секретар након тога припрема листу свих тако номинованих лица према абecedном реду, назначујући и државе чланице које су их номиновале и подноси је државама чланицама ове конвенције.

5. Избори се одржавају на састанцима држава чланица које сазива генерални секретар у седишту Уједињених нација. На тим састанцима на којима кворум чине две трећине држава чланица, у Комитет се бирају лица која добију највећи број гласова и апсолутну већину гласова представника држава чланица који су присутни и који гласају.

6. Чланови Комитета бирају се на период од четири године. Могу се поново бирати ако буду поново номиновани. Мандат петорице чланова изабраних на првим изборима истиче након две године. Одмах након првих избора, имена те петорице чланова жребом утврђује председавајући састанка.

7. Ако неки члан Комитета умре или поднесе оставку или изјави да из неког другог разлога не може више да обавља дужности у Комитету, држава чланица која је номиновала тог члана именује другог експерта из редова својих држављана на исто место за преостали део мандата у зависности од одобрења Комитета.

8. Комитет утврђује свој пословник.

9. Комитет бира своје функционере на период од две године.

10. Састанци Комитета обично се одржавају у седишту Уједињених нација или у неком другом погодном месту које одреди Комитет. Комитет се обично састаје једном годишње. Дужина трајања састанка Комитета одређује се и, по потреби, преиспитује на састанку држава чланица ове Конвенције, у зависности од сагласности Генералне скупштине.

11. Генерални секретар Уједињених нација обезбеђује потребно особље и услове за ефикасно обављање функција Комитета на основу ове Конвенције.

12. Уз сагласност Генералне скупштине, чланови Комитета основаног на основу ове конвенције примају плату из средстава Уједињених нација под условима које одреди Скупштина.

Члан 44

1. Државе чланице обавезују се да Комитету преко генералног секретара Уједињених нација подносе извештаје о мерама које су усвојиле, а које доприносе остваривању права која су овде призната, као и о напретку постигнутом у остваривању тих права:

(а) у року од две године од ступања Конвенције на снагу у државама чланицама;

(б) након тога, сваких пет година.

2. У извештајима припремљеним у складу с овим чланом указује се на факторе и тешкоће, ако их има, који утичу на степен остваривања обавеза по овој Конвенцији. Извештаји треба да

садрже довољно информација на основу којих ће Комитет имати потпун увид у примену Конвенције у односној земљи.

3. Држава чланица која је поднела свеобухватан први извештај Комитету не мора у својим наредним извештајима који се подносе у складу с тачком 1(б) понављати основне информације које је претходно већ дала.

4. Комитет може затражити од држава чланица додатне информације које се односе на примену Конвенције.

5. Комитет подноси Генералној скупштини, преко економског и социјалног савета, сваке две године извештаје о својим активностима.

6. Државе чланице стављају извештаје на увид јавности у својим земљама.

Члан 45

Ради подстицања ефикасне примене Конвенције и охрабривања међународне сарадње у области о којој је реч у овој конвенцији:

(а) специјализоване агенције, УНИЦЕФ и други органи Уједињених нација имају право на присуство свог представника приликом разматрања примене оних одредаба ове конвенције које су у њиховој надлежности. Комитет може позвати специјализоване агенције, УНИЦЕФ и друге органе Уједињених нација да поднесу извештаје о примени Конвенције у областима које су у оквиру њихових активности;

б) Комитет, ако сматра за сходно, доставља специјализованим агенцијама, УНИЦЕФ-у и другим надлежним телима извештаје држава чланица који садрже захтев или указују на потребу за стручним саветима или помоћи, заједно са евентуалним запажањима и предлозима у вези с тим молбама или потребама;

(в) Комитет може дати препоруку Генералној скупштини да замоли генералног секретара да у име Комитета предузме студије о конкретним питањима која се односе на право детета;

(г) Комитет може давати предлоге и опште препоруке које се заснивају на информацијама примљеним у складу са чл. 44. и 45. ове конвенције. Такви предлози и опште препоруке достављају се заинтересованим државама чланицама, а Генерална скупштина се о њима обавештава уз евентуалне коментаре држава чланица.

ДЕО III

Члан 46

Ова Конвенција је отворена за потписивања свим државама.

Члан 47

Конвенција подлеже ратификацији. Ратификациони инструменти се депонују код генералног секретара Уједињених нација.

Члан 48

Ова конвенција остаје отворена за приступање свих државама. Инструменти о приступању депонују се код генералног секретара Уједињених нација.

Члан 49

1. Ова Конвенција ступа на снагу тридесетог дана од датума депоновања двадесетог ратификационог инструмента или инструмента о приступању код генералног секретара Уједињених нација.

2. За сваку државу која ратификује Конвенцију или јој приступи након депоновања двадесетог ратификационог инструмента или инструмента о приступању, Конвенција ступа на снагу тридесетог дана од датума депоновања ратификационог инструмента или инструмента о приступању.

Члан 50

1. Свака држава чланица може предложити амандман и поднети га генералном секретару Уједињених нација. Генерални секретар након тога доставља предложени амандман државама чланицама уз молбу да назначе да ли су за конференцију држава чланица ради разматрања и гласања о предлозима. У случају да се у року од четири месеца од датума достављања таквог амандмана најмање једна трећина држава чланица изјасни за конференцију, генерални секретар сазива конференцију под покровитељством Уједињених нација. Сви амандмани које усвоји већина држава чланица које су присутне и које гласају на конференцији, подносе се на одобрење Генералној скупштини.

2. Амандман усвојен у складу с тачком (1) овог члана ступа на снагу након одобрења Генералне скупштине Уједињених нација и прихватања од стране две трећине држава чланица.

3. Када ступи на снагу, амандман постаје обавезан за оне државе чланице које су га прихватиле, а остале државе чланице и даље обавезују одредбе ове Конвенције и сви евентуални амандмани прихваћени раније.

Члан 51

1. Генерални секретар Уједињених нација прима и доставља свим државама текст о резервама које изразе државе у време ратификације или приступања.

2. Резерва која није у складу с циљем и намерном ове конвенције није дозвољена.

3. Резерве се могу повући у било које време писменим обавештењем упућеним генералном секретару Уједињених нација, који о томе обавештава све државе. Такво обавештење ступа на снагу на дан када га прими генерални секретар.

Члан 52

Држава чланица може отказати ову конвенцију писменим обавештењем генералном секретару Уједињених нација. Отказ ступа на снагу годину дана након што генерални секретар прими ово обавештење.

Члан 53

Генерални секретар Уједињених нација је одређен за депозитара Конвенције.

Члан 54

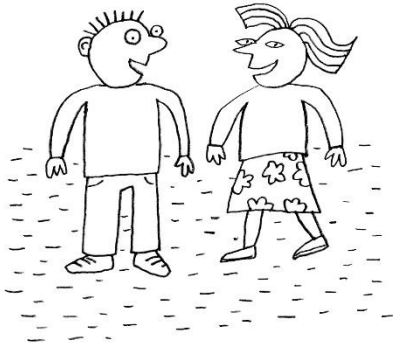
Оригинал ове Конвенције, чији су текстови на арапском, кинеском, енглеском, француском, руском и шпанском језику подједнако веродостојни, депонује се код генералног секретара Уједињених нација.

Потврђујући наведено, потписници за то прописно овлашћени, потписали су ову конвенцију.

4. Како илустровати дечја права (картице о дечјим правима)

У почетку су дечја права представљала првенствено правни инструмент. Што се тиче школе, међутим, та права су ту да би се поједини чланови Конвенције разумели и протумачили са гледишта њене циљне групе. Илустроване картице дечјих права су дате како би помогле да се што више приближимо циљу – разумевању и примени дечјих права. Картице се могу користити на више начина. Ево неколико примера:

- Сliku и текст исећи и спојити тако да представљају једну двострану картицу. Тако настају картице као средство за учење које ученици могу користити да сами или узајамно провере своје знање.
- Сlike исећи и поређати по различитим критеријумима:
 - према редоследу код разврставања према четири димензије (в. 2. одељак III дела Приручника);
 - према личном вредновању – Шта је важно у мом животу? На која питања мора обратити посебну пажњу моја земља/општина/школа?
 - Исећи илустрације те претражити новине и часописе како бисмо нашли слике на сличне теме.
 - Инспирисани овим илустрацијама, можемо покушати да нацртамо/насликамо сопствене илустрације.
- Илустрације знатно увећати и дати ученицима да их обоје (евентуално и урамe), те их обесити као украс у учионици или школском ходнику, сали и сл.
- Илустрације комбиновати са сопственим доживљајима и преточити у мале брошуре.

Члан 1

Дефиниција детета

Дете је људско биће млађе од 18 година.

Члан 2

Забрана дискриминације

Ниједно дете не сме бити дискриминисано с обзиром на боју коже, пол, језик, вероисповест, убеђење, порекло, имовно стање, онеспособљеност или припадност некој националној или етничкој мањини.

Члан 3

Добробит детета је од примарног значаја

У свим законима и судским одлукама, од примарног значаја је добробит детета.

Члан 4

Примена права

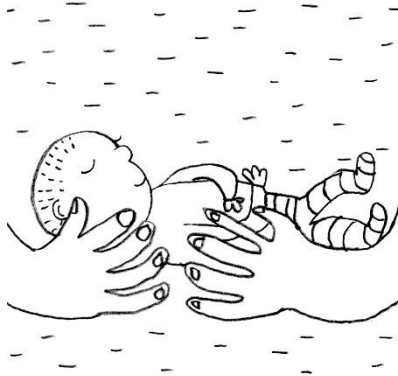
Свака држава мора да обезбеди, најбоље што може, остваривање дечијих права.

Члан 5

Поштовање родитељских права

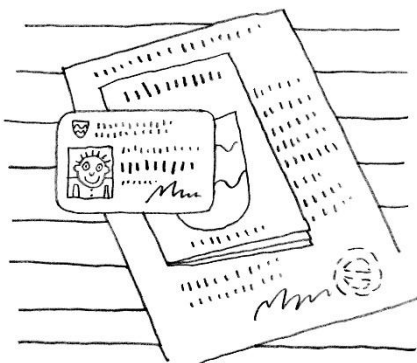
Свака држава је обавезна да води рачуна о поштовању права, дужности и обавеза родитеља на начин који омогућава несметано остваривање права деце. (Владе морају поштовати права и дужности родитеља, чланова породице и/или старатеља у процесу усмеравања и саветовања деце о њиховим правима.)

Члан 6

Опстанак и развој детета

Свако дете има право на живот и опстанак. Држава мора да обезбеди правилан развој деце и омладине.

Члан 7

Име и држављанство

Свако дете, од рођења и надаље, има право на име, држављанство и родитељско старање.

Члан 8

Очување идентитета

Свако дете има право на очување или повраћај имена, држављанства и породичних веза.

Члан 9

Одвајање од родитеља

Свако дете има право да живи са својим родитељима, осим када је потребно да се од њих заштити. Ако је дете потребно одвојити од једног или оба родитеља, оно има право да изнесе сопствено мишљење. Уколико је дете одвојено од једног или оба родитеља, оно има право да зна где се одсутни родитељ налази.

Члан 10

Спајање породице

Свако дете има право да напусти било коју државу и да уђе у своју земљу ради спајања са својом породицом.

Члан 11

Заштита од киднаповања или незаконитог пребацивања

Свака држава се мора борити против отимања и незаконитог одвођења деце у другу земљу, те њиховог задржавања у иностранству од стране родитеља или друге особе.

Члан 12

Слобода мишљења

Свако дете има право да формира и изрази своје мишљење о свим питањима која га се тичу. То посебно важи у судским и административним поступцима. Што је дете старије, више ће се уважавати његово мишљење.

Члан 13

Слобода изражавања

Свако дете има право да слободно изрази своје мишљење, да тражи, прима и даје информације путем средстава информисања. Свако дете има и обавезу да приликом изражавања свог мишљења поштује права других.

Члан 14

Слобода мисли, савести и вероисповести

Свако дете има право на слободно испољавање вероисповести, уверења и савести. Држава мора поштовати права и обавезе родитеља приликом остваривања ових дечијих права.

Члан 15

Право на мирно јавно окупљање

Свако дете има право на окупљање са осталом децом, на укључивање у рад или оснивање неког удружења или организације, све док тиме нису повређена права других.

Члан 16

Заштита приватности

Ниједно дете не сме да буде изложено мешању у његов приватни и породични живот, дом или преписку. Такође, ниједно дете не сме да буде изложено нападима на његову част и углед.

Члан 17

Приступ информацијама

Свака држава мора да обезбеди детету приступ информацијама путем различитих средстава информисања и стицање сазнања битних за њихово добро. Држава такође има дужност да дете заштити од штетних информација.

Члан 18

Одговорност родитеља

Родитељи или старатељи имају заједничку одговорност у подизању детета. Држава има одговорност да им у томе помогне, на пример, обезбеђивањем установа за чување деце запослених родитеља.

Члан 19

Заштита од злостављања

Држава је одговорна за заштиту деце од злоупотребе од стране родитеља или других људи. Свако дете има право да зна како да избегне или поступа код сваког обликуа злоупотребе.

Члан 20

Млади људи без породица

Свако дете које не живи са својом породицом има право на посебну заштиту и помоћ. Оно има право на смештај у хранитељску породицу или одговарајућу установу у складу са својим етничким, верским, културним или језичким пореклом.

Члан 21

Усвојење

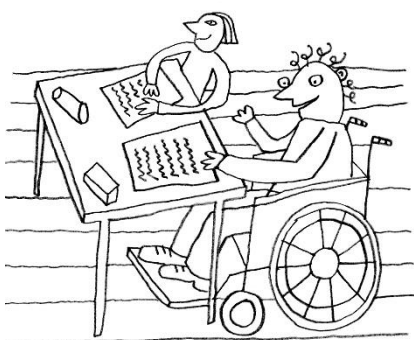
Дете може да буде усвојено уколико то држава дозвољава, признаје и одобрава, и уколико је то у најбољем интересу детета.

Деца избеглице

Свако дете које је принуђено да напусти своју земљу, које је избеглица и тражи азил има право на посебну заштиту и помоћ државе.

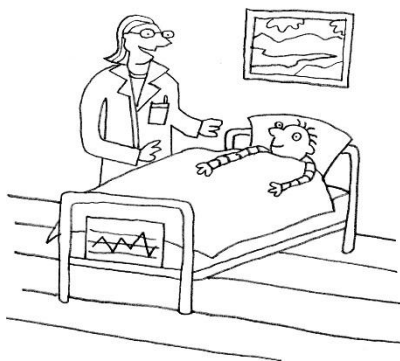
Члан 22

Деца са сметњама у развоју

Свако дете са физичким или менталним сметњама има право на посебну бригу и образовање. Треба му пружити помоћ при осамостаљивању и активном учешћу у заједници.

Члан 23

Здравствена заштита

Свако дете има право на најбољу могућу здравствену заштиту. Држава је обавезна да смањи смртност деце, да обезбеди примарну здравствену заштиту младих, да се бори против неухрањености и болести, да гарантује здравствену заштиту мајкама пре и после порођаја, да обезбеди приступ здравственом образовању, да развија превентивну здравствену заштиту у јавном сектору и укида обичајне праксе штетне по здравље деце.

Члан 24

Члан 25

Провера спровођења лечења или старања

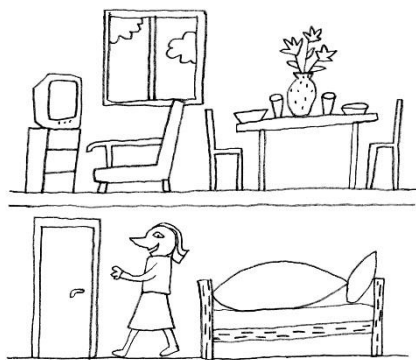
Свако дете које је збринато у некој установи ради заштите, старања или лечења има право на проверу свих околности од значаја за његово збрињавање.

Члан 26

Социјална заштита

Свако дете има право на социјалну заштиту као што је социјално осигурање. Држава гарантује исплате детету узимајући у обзир финансијску ситуацију породице или старатеља.

Члан 27

Животни стандард

Свако дете има право на животни стандард примерен његовом физичком, духовном, моралном и социјалном развоју. Родитељи или старатељи првенствено имају одговорност да то обезбеде. Држава је у обавези да им у томе помогне.

Члан 28

Образовање

Свако дете има право на образовање и похађање школе. Држава је обавезна да обезбеди бесплатно и обавезно основно образовање, те, слично, да средње образовање учини доступним свој деци и омладини. Држава има обавезу да обезбеди примерен третман младих у школи, без кршења њихових људских права. Такође, дужност државе је да на међународном плану доприноси елиминацији незнања и неписмености међу децом.

Члан 29

Циљеви образовања

Школско образовање треба да развија личност и способности сваког детета, да припреми свако дете за живот одрасле особе, као и да подстиче децу да поштују људска права, своју и друге културе и вредности.

Члан 30

Деца која припадају мањинама

Свако дете које припада мањини мора имати право да учи о својој култури, религији и језику, као и да их упражњава.

Члан 31**Одмор, игра и слободно време**

Свако дете има право на одмор и слободно време кад може да се игра и слободно учествује у културном животу и уметности.

Члан 32**Дечји рад**

Свако дете има право да буде заштићено од сваког облика експлоатације и рада који може да омета његово школовање или развој. Држава има обавезу да одреди минималну старосну границу за запошљавање, број радних сати на дан и услове рада.

Члан 33**Заштита од опојних дрога**

Свако дете има право на заштиту од производње и трговине незаконитим дрогама.

Члан 34

Заштита од сексуалног искоришћавања

Свако дете има право на заштиту од сексуалног изабљивања и сексуалне злоупотребе, те од проституције и порнографије.

Члан 35

Заштита од продаје и трговине

Држава мора да предузме све што је у њеној моћи да спречи насилно одвођење деце или трговину децом.

Члан 36

Заштита од свих других облика искоришћавања

Свако дете има право на заштиту од свих других облика искоришћавања (нпр. просјачења).

Члан 37

Мучење и лишавање слободе

Свако дете има право да буде заштићено од мучења, окрутног поступања и кажњавања, незаконитог хапшења или других облика лишавања слободе. Држава је обавезна да забрани смртну казну и доживотни затвор за младе. Уколико је дете лишено слободе, с њим се мора поступати хумано, уз поштовање људског достојанства. Уколико је лишено слободе, дете ће бити одвојено од одраслих, биће му омогућено да одржава контакте са својом породицом и да користи правну помоћ.

Члан 38

Рат и оружани сукоб

Деца и млади млађи од 15 година имају право да не учествују у рату и оружаном сукобу. Држава је обавезна да обезбеди заштиту и бригу о деци погођеној ратом.

Члан 39

Рехабилитација и реинтеграција

Свако дете које је жртва оружаног сукоба, злостављања, занемаривања или искоришћавања има право на одговарајућу негу ради психичког и физичког опоравка, те друштвене реинтеграције.

Члан 40

Малолетничко правосуђе

Свако дете оптужено да је починило кривично дело има право на достојанствен третман на суду. Оно је невино док се кривица не докаже. Свако дете има право на правично суђење, на тумача (уколико је потребан), на заштиту приватности и на преиспитивање судске одлуке. Држава је у обавези да одреди најнижу старосну границу испод које деца не могу бити сматрана кривично одговорном. Држава такође има обавезу да обезбеди алтернативне мере кажњавања за осуђену децу и младе људе.

Деца треба да знају која права имају, али такође треба да науче како да их поштују и користе. Како би се то постигло, школе у оквиру образовања за деčја права морају ученицима пружити широк дијапазон искустава у процесу учења. Деца схватају и поштују своја права тако што их користе како у школи тако и у свакодневном животу. Да бисмо их на то подстакли, изазов за наставника је да створи окружење којим управља дух демократије и људских права.

Овај приручник је написан за наставнике који траже начин на који би поучавали деčја права у основним школама. Приручник прати спирални курикулум путем ког деца могу да истражују своја права из године у годину. Садржаји овог приручника укључују:

- Кратки увод са информацијама о концептуалном оквиру и учењу путем примера.
- Девет малих пројеката од којих се сваки састоји од четири лекције за ученике у првих девет година школовања.
- Детаљни опис лекција и тока часа.
- Учење засновано на задацима.
- Додатак са више извора (укључујући Конвенцију о правима детета и илустровану верзију Конвенције) и пратеће информације које се тичу деčјих права.

Ово је приручник V из едиције коју чини шест приручника. Остали приручници су :

ЕДЦ/ХРЕ Приручник I: Образовање за демократију: Пропратни материјали за наставнике о демократском грађанству и образовању за људска права

ЕДЦ/ХРЕ Приручник II: Одрастати у демократији: Припреме за часове за основни ниво образовања за демократско грађанство и људска права

ЕДЦ/ХРЕ Приручник III: Живети у демократији: Припреме за часове за ЕДЦ/ХРЕ за више разреде основне школе

ЕДЦ/ХРЕ Приручник IV: Учествовати у демократији: Припреме за часове образовања за демократско грађанство и људска права за средње школе

ЕДЦ/ХРЕ Приручник VI: Поучавање о демократији: Збирка модела образовања за демократско грађанство и људска права

www.coe.int

<http://book.coe.int>

Council of Europe Publishing

Савет Европе има 47 земаља чланица чиме покрива практично цео Европски континент. Он тежи ка томе да развије заједничка демократска и правна начела која се темеље на Европској конвенцији о људским правима и другим референтним текстовима о заштити појединца. Још откад је основан 1949. године, након завршетка Другог светског рата, Савет Европе представља симбол помирења.